

Česká zemědělská univerzita v Praze

Fakulta lesnická a dřevařská

Katedra myslivosti a lesnické zoologie

Bakalářská práce

**Porovnání mysliveckých tradic v České republice
a v Rakousku.**

Autor: Michaela Kühn

Vedoucí práce: doc. Ing. Vladimír Hanzal, CSc.

2015

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Katedra myslivosti a lesnické zoologie

Fakulta lesnická a dřevařská

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Michaela Kühn

Provoz a řízení myslivosti

Název práce

Porovnání mysliveckých tradic v České republice a v Rakousku.

Název anglicky

Comparison of hunting traditions in the Czech Republic and Austria.

Cíle práce

Cílem práce je porovnání v současné době dodržovaných mysliveckých tradic v České republice a Rakousku

Metodika

V práci se zaměřte zejména na:

- zpracování literárního přehledu stavu řešené problematiky s využitím nejméně 30 pramenů, včetně zahraničních, zabývajících se problematikou mysliveckých tradic
- charakterizování v současné době uplatňovaných mysliveckých tradic v České republice a v Rakousku
- popsání shodných tradic a rozdílných tradic v České republice a v Rakousku

Při práci se řiďte Doporučenými pravidly pro zpracování bakalářských a diplomových prací na FLD 2013

Doporučený rozsah práce

cca 30 str.

Klíčová slova

Myslivecké tradice, Česká republika, Rakousko, porovnání

Doporučené zdroje informací

Kovařík, J., 1999: Tradice v myslivosti. Myslivost-Vega, Praha

MUSULIN, J., DOBSCHOVA, F. 1977: Das grosse Buch der jagd in Österreich. Verlag Fritz Molden.
Wien-München-Zurich-Innsbruck

REITERER, M.E. 2001: Ärgernis Jagd? : Ursachen Vorurteile Fakten. Graz. Stocker Verlag, ISBN
3-7020-0908-6

Předběžný termín obhajoby

2015/06 (červen)

Vedoucí práce

doc. Ing. Vladimír Hanzal, CSc.

Elektronicky schváleno dne 26. 3. 2014

Ing. Vlastimil Hart, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 3. 8. 2014

prof. Ing. Marek Turčáni, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 14. 04. 2015

Čestné prohlášení

„Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Porovnání mysliveckých tradic v České republice a v Rakousku“ vypracovala samostatně pod vedením doc. Ing. Vladimíra Hanzala, CSc. a použila jen prameny, které uvádím v seznamu použitých zdrojů. Jsem si vědoma, že zveřejněním bakalářské práce souhlasím s jejím zveřejněním dle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách v platném znění, a to bez ohledu na výsledek její obhajoby.“

V Suchdole nad Lužnicí dne 10. 3. 2015.

Michaela Kühn

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala doc. Ing. Vladimíru Hanzalovi, CSc. za odborné rady v průběhu vypracování mé bakalářské práce. Rovněž chci poděkovat celé mé rodině, která mě podporovala během mého studia.

Porovnání mysliveckých tradic v České republice a v Rakousku.

Souhrn:

Tato práce se zabývá mysliveckými tradicemi v České republice a Rakousku. Myslivecké tradice jsou neodmyslitelnou součástí každodenní myslivosti. Myslivost a její tradice se i přes pevný, staletími prověřený základ neustále vyvíjí. Cílem této práce je porovnání v současné době dodržovaných mysliveckých tradic v České republice a Rakousku. Na základě česky a německy psané literatury jsem shromáždila množství informací o mysliveckých tradicích a především o jejich rozdílech ve výše uvedených zemích. Tyto rozdíly jsou základem svébytné a osobité formy myslivosti a mysliveckých tradic nejenom v České Republice, ale i v Rakousku.

Klíčová slova:

myslivecké tradice, Česká republika, Rakousko, porovnání

Comparison of hunting traditions in the Czech Republic and Austria.

Summary:

This abstract is concentrating on hunting traditions in Czech Republic and Austria. Hunting tradition is an essential part of modern hunting. Hunting and its tradition is still developing despite having hundreds of years long tradition. The aim of this work is a comparison of keeping today's traditions in Czech Republic and Austria. It is based on information gathered from Czech and German literature about hunting traditions and mainly about the differences in the above mentioned countries. These differences are the basis of characteristic and original form of hunting and hunting traditions not only in Czech Republic but in Austria too.

Keywords:

hunting traditions, Czech Republic, Austria, comparison

Obsah:

1	Úvod.....	12
2	Cíl práce	13
3	Literární rešerše.....	14
3.1	Historický vývoj myslivosti	14
3.1.1	Pravěk.....	14
3.1.2	Starověk.....	14
3.1.3	Středověk	15
3.1.4	Novověk	16
3.2	Myslivecká etika.....	16
3.3	Myslivecká mluva	17
3.3.1	Vznik myslivecké mluvy.....	17
3.3.2	Slovní zásoba	17
3.3.3	Používání myslivecké mluvy	18
3.3.4	Pozdrav.....	18
3.4	Myslivecká latina	19
3.5	Další tradice mluveného a psaného slova.....	20
3.5.1	Průpovídky a lovecké pokřiky	20
3.5.2	Pověry	20
3.5.3	Pověsti, přísloví a pranostiky	21
3.6	Nonverbální komunikace	21
3.6.1	Úlomky.....	21
3.6.2	Používané dřeviny	22
3.6.3	Krajové kuriozity	22
3.6.4	Záломky	22
3.6.5	Značky.....	23

3.7	Víra, náboženství, myslivečtí patroni.....	24
3.7.1	Víra a náboženství.....	24
3.7.2	Patroni myslivosti	24
3.7.3	Spojení myslivosti a víry v praxi	24
3.8	Myslivecký rok.....	25
3.9	Hudba	26
3.10	Symbolika levé a pravé strany.....	27
3.10.1	Levá.....	27
3.10.2	Pravá.....	27
3.11	Ošacení	27
3.11.1	Oděv	28
3.11.2	Pokrývka hlavy	28
3.12	Lovy osamělé	29
3.12.1	Stráž u zhaslého kusu	29
3.12.2	Předávání úlomků.....	29
3.12.3	Prvotní ošetření a transport uloveného kusu spárkaté zvěře	30
3.13	Lovy společné.....	30
3.13.1	Pozvánka	30
3.13.2	Nástupy a zahájení	31
3.13.3	Průběh	31
3.13.4	Výřad.....	32
3.13.5	Ukončení	33
3.14	Poslední leč a její součásti.....	33
3.14.1	Poslední leč	33
3.14.2	Přípitky.....	33
3.14.3	Král.....	34

3.14.4	Soud	34
3.15	Přijímání a pasování	34
3.15.1	Přijímání mezi myslivce.....	35
3.15.2	Pasování na lovce jednotlivých druhů zvěře	35
3.16	Myslivecké dovednosti.....	35
3.16.1	Ošetření a transport zvěře.....	35
3.16.2	Stahování a rušení zvěře.....	35
3.16.3	Trofeje	36
3.16.4	Šperky a ozdoby	36
3.17	Myslivost a rodina	37
3.17.1	Jubilea	37
3.17.2	Svatba.....	37
3.17.3	Křtiny	38
3.17.4	Poslední rozloučení	38
3.18	Novodobé tradice	40
3.18.1	Práce s dětmi a mládeží.....	40
3.18.2	Červen měsíc myslivosti a ochrany myslivosti.....	41
3.18.3	Bály a taneční zábavy.....	41
4	Metodika	42
5	Výsledky- dnešní tradice.....	43
6	Závěr	48
7	Seznam použité literatury.....	50

Seznam použitých obrázků:

Obr. 1. (vlevo): Vyobrazení lovu zajíce na keramice, starověké Řecko (Magometschnigg 2008).

Obr. 2. (vpravo): Lov černé zvěře, starověký Řím, mozaika (Magometschnigg 2008).

Obr. 3 (vlevo): Neznámý autor „Wie man den Hirsch anjagen und hetzen soll“ ze 14. století (Stinglwagner- Haseder 2010).

Obr. 4 (vpravo): Dvě ilustrované strany z rukopisu Fridricha II. „De arti venandi cum avibus“ kolem roku 1250 (Stinglwagner- Haseder 2010).

Obr. 5 (vlevo): Rasselbock, výstava v Dampfmaschinenmuseum (zdroj: <http://www.sitzendorf.com/rasselb2.htm>).

Obr. 6 (vpravo): Pivoň obecný- klubovna MS Háječek v Č. Velenicích (zdroj: vlastní foto).

Obr. 7 (vlevo): Moderní dechové hudební nástroje (Stinglwagner- Haseder 2010).

Obr. 8 (vpravo): Lovecký roh zhotovený z rohu kozorožce, 18. století, vystaven v Mnichově (Deutsches Jagd- und Fischerei- museum) (Stinglwagner- Haseder 2010).

Obr. 9 (vlevo): Klobouky s kamzičí a jelení štětkou na „Štýrský způsob“ (Magometschnigg 2008).

Obr. 10 (vpravo): Nošení štětky na „bavorský (alpský) způsob“ (Magometschnigg 2008).

Obr. 11 (vlevo): Šperky poslední německé císařovny Augusty Viktorie z dílny císařského klenotníka G. Fröhliche z roku 1900 (Stinglwagner- Haseder 2010).

Obr. 12 (vpravo): Bohatě zdobené zlaté náušnice s grandlemi zhotovené v písecké dílně Jihokovu (Hartan- Holeček- Podolák 1991).

1 Úvod

Slovo „tradice“ je latinského původu (*traditio* přeloženo jako odevzdání, vypravování, podání; *tradere* přeloženo jako dávat, odevzdávat, přenechávat). V širokém slova smyslu, lze tradici definovat jako předávání určitého konkrétního vzorce myšlení a jednání z jedné generace na druhou.

Pojem myslivost popsalo a vysvětlilo velké množství autorů. Tyto definice jsou ovlivněny prioritami těchto autorů- z mnohými lze souhlasit, s jinými nikoliv. Nejobecnější a zároveň nejpřesnější definici nabízí Zákon č. 449/2001 Sb., o myslivosti, kde je pojem myslivost definován takto: „Myslivostí se rozumí soubor činností prováděných v přírodě ve vztahu k volně žijící zvěři jako součástí ekosystému a spolková činnost směřující k udržení a rozvíjení mysliveckých tradic a zvyků jako součástí českého národního kulturního dědictví.“ Tato definice ze zákona zahrnuje i myslivecké tradice a zvyky, z čehož lze usuzovat význam této složky myslivosti, nejenom pro myslivost a myslivce samotné, ale pro celou společnost, jelikož se jedná o součást českého národního kulturního dědictví.

Stejně jako s pojmem myslivosti je to s definicí mysliveckých tradic. I zde je jasně cítit priority autorů vzhledem k jednotlivým součástem mysliveckých tradic, jejich obsahu a důležitosti. Ne jinak to je i v mé vlastní práci- nikoliv proto, že bych některé myslivecké tradice považovala za méně důležité nebo zajímavé, ale z důvodu ohromného množství tradic a jejich rozsahu. Proto jsem se u některých omezila pouze na jednotlivé zmínky.

Myslivecké tradice jsou nosnou součástí středoevropského systému myslivosti a zároveň každodenní součástí výkonu práva myslivosti. Myslivost ve střední Evropě si je i přes rozdělení území státními hranicemi velmi podobná. Ovšem i přes veškerou podobnost, která je zjevná, existují jisté rozdíly, které jsou typické pro jednotlivé národní pojetí myslivosti. Právě tyto rozdíly činí myslivost v jednotlivých zemích svéráznou a osobitou.

2 Cíl práce

Cílem této práce je zjistit množství a povahu rozdílů a zároveň i společných rysů dnešní české a rakouské myslivosti na úseku mysliveckých tradic a porovnat je. Výsledky do jisté míry ovlivňuje dlouholetý společný vývoj české a rakouské myslivosti, který byl podmíněn historicko- politickými skutečnostmi. V práci jsou obsaženy a popsány jednotlivé nalezené rozdíly v souvislostech a je tímto ukázána jedinečnost české a rakouské myslivosti.

3 Literární rešerše

3.1 Historický vývoj myslivosti

3.1.1 Pravěk

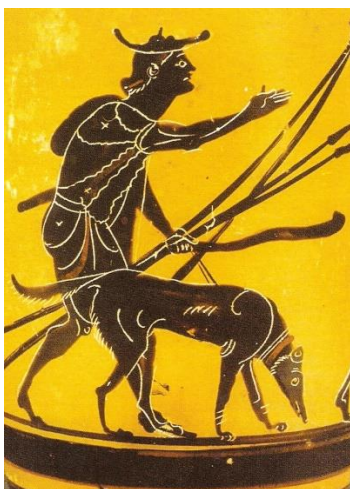
Historický vývoj lovu a myslivosti jde ruku v ruce s vývojem civilizace. Pro pravěké lovce znamenal lov hlavní zdroj potravy a dalších základních surovin- tedy nutnost zajišťující přežití. Pro etický lov v pojetí dnešní civilizace nebylo v pravěku místo (Fink 1994). V paleolitu byli lovci vybaveni primitivními nástroji a lov byl velmi namáhavý a také nebezpečný. Přesto nebyl úspěch zaručen. Od této doby také můžeme pozorovat propojení lovu s primitivními náboženskými představami, jejichž dokladem jsou jeskynní kresby. Některé z těchto dřívějších představ se pak přenášejí až do dnešní doby v podobě skrytých symbolů jako je poslední hryz či zob nebo lovecký úlomek, který by mohl být považován za symbol ochrany pro jeho nositele. (Hager- Kisinger 1981). V neolitu je zásadním posunem pro lov domestikace psa a koně. S rozvojem zemědělství pak lov jako hlavní zdroj obživy ustupuje do pozadí a přejímá funkci ochrany domestikovaných zvířat a zemědělských plodin před „škodnou“ (Magometschnigg 2008). Z této doby se nejspíš do smýšlení nejspíš vkořenila představa o zlém vlku, medvědu, vychytralé lišce atd., které jsou dále přenášeny z generace na generaci formou pohádek a vyprávění.

3.1.2 Starověk

S vývojem civilizace dochází i k posunu lovu a jeho vnímání. Ve starověkém Řecku a pak i Římě lov znovu nabývá na významu, přestože jeho vliv na materiální zabezpečení klesá. Lov byl spojen s náboženstvím a to prostřednictvím bohyň Artemidy a Diany (Adam 1996). Kromě nábožensko- kulturního aspektu, pak lov tříbil (dle představ tehdejších lidí) také povahové rysy mladých lovců jako odvahu, výdrž a chabrost. O lovu a jeho kulturně- ekonomickém dopadu na původní středoevropské národy jako jsou například Keltové nebo Germáni lze najít zmínky zprostředkovaně v římských zápiscích.

Obr 1. (vlevo): Vyobrazení lovu zajíce na keramice, starověké Řecko (Magometschnigg 2008).

Obr 2. (vpravo): Lov černé zvěře, starověký Řím, mozaika (Magometschnigg 2008).

3.1.3 Středověk

V době předfeudální začíná být lov spjat s vlastnictvím půdy, dochází k úbytku druhů velkých savců, přesto je zvěře pro tehdejší potřebu dostatek a není o ní nikterak zvlášť pečováno (Kovařík 2012b). Další posun ve vnímání lovu pak lze časově umístit do období feudalismu, kdy vládnoucí vrstva zavádí lov jako svojí výsadu. Mezi 8. a 14. stoletím se setkáváme se zaváděním panovnických regalů na lov (Frevert 2011). Od desátého století můžeme mluvit na území dnešní české republiky o vývoji myslivosti a to ve spojení se zavedením panovnického regálu kolem roku 950 n. l. Boleslavem I. (929- 967), kdy se stal lov výsadním právem panovníka (Kovařík 2012b). S rozvojem feudalismu přecházeli výsady panovníka na šlechtu. Od 12. století se setkáváme se záznamy o robotách poddaných při lovech. V roce 1388 se v nařízení krále uvádí, že lov je výsadou šlechty- tzv. dominikál.

Obr. 3 (vlevo): Neznámý autor „Wie man den Hirsch anjagen und hetzen soll“ ze 14. století (Stinglwagner- Haseder 2010).

Obr. 4 (vpravo): Dvě ilustrované strany z rukopisu Fridricha II. „De arti venandi cum avibus“ kolem roku 1250 (Stinglwagner- Haseder 2010)

3.1.4 Novověk

Tento systém potvrzuje i rozhodnutí Českého sněmu z roku 1573, lov je nadále spojen s vlastnictvím půdy- tedy se šlechtou, církví a královskými městy (Kovařík 2012b). Lov zvěře se tedy nejvýznamněji posunul od práva každého k právu vyvoleného jednotlivce či skupiny. K uvolnění robot poddaných dochází vydáním patentu a zrušení nevolnictví Josefem II. (1. 11. 1781). V roce 1786 pak následoval všeobecný honební patent, který uvolňoval poddaným v robotách, upravoval ochranu polních plodin, ukládal hradit škody způsobené lovem a zvěří, ... (Kovařík 2012b). K celoevropskému obratu dochází ve spojení s politickou situací v 18. století, jejímž motorem byla Velká francouzská revoluce v roce 1789. V roce 1848 bylo zrušeno poddanství. Od poloviny 19. století se Evropou začal šířit trend spojování lovu s vlastnictvím půdy. V Rakousko- Uhersku k tomuto dochází 1849 Říšským patentem o myslivosti č. 154. V roce 1918 vzniká Československá republika. České a rakouské dějiny i myslivost se od sebe oddělují.

3.2 Myslivecká etika

Myslivecká etika představuje soubor hodnot, které vychází z mysliveckých tradic, zvyků a psaných i nepsaných pravidel, ale i dnešních potřeb jako je ochrana životního prostředí. (Petr- Rameš- Petr 2013). Myslivecká morálka jedince- myslivce je jedním ze základních kamenů myslivosti. Mnoho autorů se vyjádřilo k osobnosti myslivce a popsali optimální morální vlastnosti. Osobnost myslivce je vytvářena cítěním a s ním spojeným veškerým jednáním (Kovařík 2008a). Právě myslivecká morálka a hodnoty myslivců jsou jedinou možnou obranou proti uměle vytvářenému špatnému mediálnímu obrazu myslivců a myslivosti. Je potřeba

dobrým osobním příkladem zprostředkovávat okolí pravou podstatu myslivosti a její morální obsah a tradice. V nejobecnější rovině jsou tři okruhy související s etikou myslivosti a ty jsou vyjádřeny: vztahem myslivce ke zvěři, vztahem myslivce k přírodě a vztahem myslivce k lidem (Adam 1996). Právě myslivecké chování (etika) a výchova (respekt a úcta ke zvěři) odlišuje myslivce od lovce (Musulin- Dobscova 1977).

3.3 Myslivecká mluva

Myslivecká mluva je významnou součástí mysliveckých tradic, popisuje zvěř a její život, vztah myslivce k přírodě a ke zvěři. Myslivecká mluva je rovněž jedinečná svou krásou, svérázností a ohromnou bohatostí slovní zásoby (Šiman 1941). Její vznik je spojen se vznikem myslivosti jako povolání (Hromas et al. 2008) a praktickými požadavky v rámci jeho provádění.

3.3.1 Vznik myslivecké mluvy

Určování vzniku myslivecké mluvy se u jednotlivých autorů značně liší. Například Vach- Kovařík (1973) datují vznik do doby předhusitské, Rakušan (2007) vznik datuje stejně jako vznik loveckého práva (doba vlády Boleslava I. 929-967), Hoffmann (1978) vznik umísťuje do doby středověku, jiní datují vznik myslivecké mluvy na základě výskytu jednotlivých termínů v písemných pramenech: ve 4. století (Wagner 1957), 8. století (Hager- Kisinger 1981), od 12. století (Frevert 2011, Horneck 1971, Eilers 1955), vznik sahající do 14. století uvádí Sekera (1972).

3.3.2 Slovní zásoba

I v kvantitě slovní zásoby se názory autorů značně liší, v slovníku termínů sestavených Ctíradem Rakušanem (2007) je 2500 položek, přibližně podobný počet slov obsahuje i starší česká literatura (Šiman 1946), nejenom v knize Waltra Freverta (2011) se lze dočíst, že dnešní myslivecká terminologie obsahuje 3000 slov (stejný údaj udávají i Fink (1994) a Hebenstreit (1977)), podle Fuchse (1959) je to 6000 slov. Otázkou pak zůstává, co který autor považuje za součást myslivecké mluvy a co nikoliv.

3.3.3 Používání myslivecké mluvy

Shodu lze najít v názoru na vývoj a používání tohoto odborného jazyka. Myslivecká mluva není ničím přežitým či striktně neměnným- je to živá a v praxi používaná součást každodenního výkonu myslivosti, která se neustále vyvíjí (některé výrazy mizí, jiné, nové přibývají). V německy mluvících zemích se setkáváme s fenoménem krajových odlišností ve slovní zásobě i užití jednotlivých termínů (například v oblasti Alp se jako označení „krve“ zvěře používá místo termínu *Schweiß*, termíny *Farbe* či *Fasch* (Böhm 1964)). Správné používání není jen ukázkou odborné znalosti a vyspělosti myslivce (Javůrek 1973, Mayer 1941), ale i jeho povinností. Ministerstvo zemědělství podpořilo v roce 1946 ustálení a sjednocení myslivecké mluvy a uložilo povinnost mysliveckou mluvu používat jako odbornou terminologii samostatného odvětví (Rakušan 2007). Od roku 1966 pracuje Komise pro myslivecké názvosloví. Část práce této Komise byla publikována v roce 1988 v odborné normě ON 48 00 16 (Hanák 2011, Rakušan 2007). Myslivecká mluva spojuje myslivce (Hebenstreit 1977) určuje jeho zdatnost a vyspělost (Mayer 1941). Myslivec, který neumí používat správně mysliveckou mluvu nebo z jakéhokoliv důvodu mysliveckou mluvu neužívá, není myslivcem.

3.3.4 Pozdrav

Pozdrav je jedním z prvních náznaků dobrého vychování. Mezi českými myslivci je běžné se zdravít „Lovu zdar!“ (případně: „Lovu, lesu zdar!, „Myslivosti zdar!“). Odpovědí je pak „Zdar!“. Stejně je to i v případě gratulace či přání loveckého úspěchu. Byť je toto dnes všeobecně uznávaná a používaná norma pozdravu, najdou se i příznivci jiného pozdravu, respektive odpovědi na pozdrav. V knize Oldřicha Tripese (2012) se objevuje varianta „Lovu zdar!“ s odpovědí „Lovčí dík!“. V německy mluvících zemích je situace poněkud komplikovanější. Pokud se zdraví myslivci navzájem, je pozdrav „*Weidmannsheil*“ opětován „*Weidmannsheil*“. V případě, že jde o pozdrav od „ne-myslivce“, pak myslivec odpovídá „*Weidmannsdank*“. Stejně je to pak pokud se „*Weidmannsheil*“ vyjadřuje přání loveckého či jiného úspěchu nebo gratulace, i v tomto případě je správnou variantou odpovědi „*Weidmannsdank*“. Všeobecně by se dalo říct, že je tedy více používáno spojení „*Weidmannsheil*“ a „*Weidmannsdank*“ (Reiterer 2001).

3.4 Myslivecká latina

Nedílnou součástí mysliveckých tradic je rovněž myslivecká latina. Tento fenomén je úzce spjat s družnou a přátelskou povahou myslivců. Nejedná se o lhaní, ale zábavu a nadsázku a množství vychází ze situace a postavení (věku) myslivce (Frevert 2011). Pro nezasvěceného se může s odstupem jevit leckteré vyprávění jako lež, avšak myslivec ví, že dotyčný byl svědkem myslivecké latiny v praxi. Latina může mít vícero podob. Všeobecně vzato je to líčení lovu, které ne zcela odpovídá skutečnosti, ale zároveň tento fakt není na první poslech nebo pohled patrný. Vyprávění je obohaceno o další rozměr. Nejenom ucelené příběhy, ale i některé anekdoty, hádanky a chytáky sloužící nejenom k pobavení, ale i bystření úsudku (Vach- Kovařík 1973) se dají řadit k myslivecké latině. Setkáváme se i s nonverbálními ukázkami latiny jako jsou výtvarná vyobrazení lovu či pro pobavení vytvořené vycpaniny nadpřirozených zvířat. Snad každý se měl tu čest potkat s tzv. Pivoněm obecným neboli německy „Rasselbock“ (zajíc s růžky či parůžky), který je asi nejznámější variantou figurálního ztvárnění myslivecké latiny (ovšem ne tou nejstarší variantou). Zajíci s rohy či parůžky jsou k vidění cca 300 let. Starší je „Vogel- Scherz“ (bažant s hlavou dravce nebo naopak). K vidění jsou i jiné varianty jako „Schweinebock“ neboli „Prasosrniec“ (divočák s parůžky srnce) nebo „Vzácnost z ostrova Jawa“ (sele se slechy vysoké, oháňkou z lišky a běhy srnčí zvěře) (R.V. 1955). Myslivec, který umí latinu zprostředkovat, tak nečiní proto, aby se vychloubal, lhal nebo zakrýval vlastní chyby, ale pouze proto, aby druhé pobavil a přispěl k dobré náladě.

Obr. 5 (vlevo): Rasselbock, výstava v Dampfmaschinenmuseum (zdroj obrázku: <http://www.sitzendorf.com/rasselb2.htm>).

Obr. 6 (vpravo): Pivoně obecný- klubovna MS Háječek v Č. Velenicích (zdroj: vlastní foto).

3.5 Další tradice mluveného a psaného slova

I další tradice jsou spojené především s mluveným, ale i psaným slovem- jsou to myslivecké průpovídky, pokřiky, pověry, pověsti, přísloví a pranostiky s mysliveckou tematikou a další.

3.5.1 Průpovídky a lovecké pokřiky

Průpovídky vznikaly ve 14. až 17. století a většina z těch, které se zachovaly dodnes, je nám známá v málo změněné podobě veršovaných otázek a odpovědí (Frevert 2011). Místně se setkáváme s používáním starých loveckých pokřiků, které se používají v praxi jako pomoc při organizaci lovu a dorozumívání jednotlivců v nepřehledném terénu (Paul 1978, Gerold 1955). Jedná se o Tajo (jelen), Wallo (černá zvěř), Harro (zajíc), Tiro (pernatá zvěř) (Kovařík 2012b, Gerold 1955), Wahrto (ostatní) (Gerold 1955). Pokřik Horrido dnes používaný jelenáři (Kovařík 2012b) a Halali vychází z melodie řeči, kdy je využito vyšších a nižších tónů, kratších a delších sekvencí. (Paul 1978). V případě průpovědek i pokřiků se lze setkat i s názory, že se jedná o nepoužívané, zapomenuté odkazy minulosti (Fuchs 1959).

3.5.2 Pověry

Pověřivost a tradice jsou dvě zcela rozdílné věci, i když se setkáváme s jejich zaměňováním. Pověry jsou staré jako lov sám (Kovařík 2012b, Hromas et al. 2008) a k myslivosti patří. Tradici ve spojení s pověrami nelze však vidět v pověrečném chování, ale v pověrách jako takových a jejich zachovávání jako kulturního odkazu. Pověry byly používané jako prostředek ochrany lesa a zvěře před zloději a pytláky- lidé pověrám věřili a myslivci je šířili a z jejich účinku profitovali. I mezi myslivci samotnými se ujali různé pověry a kouzelné návody k zaručení štěstí, přesnosti ve

střelbě,... Dnes se s pověrami setkáváme ve formě psaných či vyprávěných příběhů, které slouží především k pobavení. Nad tehdejšími zaručenými návody na štěstí se většina myslivců pobaveně pousměje (Kovařík 2009).

3.5.3 Pověsti, přísloví a pranostiky

Pověsti stejně jako pověry jsou dnes zprostředkovány písemně či ústně. V řadě českých i rakouských pověstí se setkáváme s loveckou a mysliveckou tematikou. Příspěvky a pranostiky s mysliveckou tematikou jsou významnou součástí lidové kultury (Kovařík 2012b). Doc. MUDr. Jaromír Kovařík, CSc. (2012b, 2008b) ve svých knihách *Zvěř, lov a myslivost v české lidové slovesné kultuře* a *Myslivost a její tradice* uvádí některé příklady propojení myslivosti a lidové slovesné tvorby.

3.6 Nonverbální komunikace

Úlomky, zálomky a další v přírodě umístěné značky jsou jedním z příkladů nonverbální komunikace v myslivosti.

3.6.1 Úlomky

Úlomky známe a používáme jedno, tři a pětivýhonkové. Úlomek musí být vždy ulomen či odlomen a nikoliv uříznut nožem. Úlomek rozlišujeme lovecký- třívýhonkový, jemně smočený v barvě uloveného kusu, nosí se na klobouku vpravo do půlnoci téhož dne; poslední hryz (poslední zob)- třívýhonkový, vsunutý do svíráku (klovce) uloveného kusu; vlastnický- pětivýhonkový, který se položí na znamení řádného mysliveckého lovu spárkaté zvěři na komoru; vstřelový- jednovýhonkový, který se zasune do vstřelu (podobnou hygienickou funkci plní i úlomek, kterým se zakrývá rána po trofeji (Wagner 1957)); stavovský- třívýhonkový, který se nosí při zvláštních příležitostech na klobouku vlevo. Úlomek lovcí patří za veškerou zvěř spárkatou, tetřeva, tetřívka, jeřábka, divokého krocana, bažanta královského a velké šelmy (medvěda, vlka, rysa, divokou kočku, jezevce a lišku) (Hromas et al. 2008). V Rakousku pak úlomek lovcí náleží za ulovení spárkaté zvěře, tetřeva, tetřívka, lišky (pokud byla ulovena kulí) a sviště (Frevort 2011). Další otázkou je, které zvěři náleží poslední hryz či zob, které nikoliv a je-li to otázka pohlaví uloveného kusu (Reiterer 2001). Poslední hryz či zob jako výraz úcty (posledního rozloučení zvěře s domovem) projevený zvěři patří veškeré zvěři spárkaté a „velké“ pernaté bez rozdílu pohlaví (v Rakousku poslední hryz dostává

ještě svišť (Frevert 2011)). Jen těžko lze souhlasit s názory, že tato pocta náleží jen zvěři vysoké (a to ještě pouze samčím) či zvěři pouze samčím (Frevert 2011). Poslední hryz pak nedostávají ulovené šelmy.

3.6.2 Používané dřeviny

Na výše uvedených větách se shodují vesměs všichni autoři, jiné je to ovšem v otázce použité dřeviny, v tomto případě se již autoři neshodují. Zatímco dle dnes prakticky všeobecně používaného pojetí úlomek ulomíme z nejbližší dřeviny od uloveného kusu zvěře (Kovařík 2012b, Mayer 1941), výjimku tvoří pouze dřeviny introdukované a chráněné (Kovařík 2012b), dle tradičněji smýšlejících autorů jsou vhodné pouze některé dřeviny. V knize autorů Vacha a Kovaříka (1973) jsou vyjmenovány jedle, smrk, borovice, kosodřevina, dub, buk, lípa, olše a vrba, za nevhodné jsou označeny cizokrajné dřeviny. Ve starší literatuře se lze dočíst jmenovitě o použití jedle, smrku, borovice, limby, kosodřeviny, lípy a dubu (Mayer 1941). Například Frevert (2011) uvádí jako vhodné dřeviny modřín, smrk, borovici, kosodřevinu, dub, buk není vhodný. Wagner (1957) uvádí dub, jedli, buk, smrk, borovici, modřín, limbu, kosodřevinu, modřín, jalovec, dokonce pěnišník, nehodí se vrba (pověsil se na ní Jidáš) a olše (pověřivost- zlý duchové vody). Buk, vrbu a olši vylučuje Hager a Kisinger (1981). Sporadicky pouze jedli a dub jako klasické dřeviny uznává Horneck (1971).

3.6.3 Krajobové kuriozity

Krajobově se lze setkat i s dosti kuriózními zvyky vycházejícími z nedostupnosti dřevin- u Nezdiderského jezera poslouží jako úlomek rákosina, v horách při lovu tetřeva svazeček jarních bylin se žlutými kvítky (Böhm 1964). V Dolních Korutanech je rozšířen zvyk, kdy před honem všichni účastníci dostanou od paní domu či dcery majitele revíru (pořadatele) kytičku (složenou z listu pelargonie, jednoho červeného karafiátu a trochy závojičku), kterou si vetknou za klobouk podobně jako u úlomku (Wagner 1957).

3.6.4 Zálomky

Zálomky jsou součástí tajné komunikace, která má sloužit k dorozumívání myslivců mezi sebou. Z tohoto důvodu není literatura příliš sdílná a údaje jsou téměř u všech autorů identické. Lze se dozvědět základní informace, které jsou povšedně známé. Mezi základních devět popsaných zálomků patří: hlavní- velikosti

délky paže, podélně po obou stranách zbaven kůry, na nápadném místě rubem navrch, má dát na vědomí, že máme hledat další značku; směrový- velikost délky předloktí, podélně po obou stranách zbaven kůry, rubem navrch pokládán uříznutou či odlomenou částí směrem k určenému místu, kladen na vzdálenost dohledu nebo častěji; nástřelový- velikost délky paže, nezbavený kůry, zabodnutý do země v místě nástřelu; stopový- velikosti délky ruky, položen u nástřelového záločku rubem navrch a uříznutou či odlomenou částí směrem určujícím odskočení zvěře; příčný- velikosti délky prstu, pokládán rubem navrch a uříznutou či odlomenou částí směrem ke stanovišti střelce; stanovištní- velikosti délky paže, olámaný od větviček až na pár na konci, zapíchnutý svisle na místě určujícím polohu střelce při výstřelu nebo stanoviště střelců na honech; výstražný neboli výstražka- velikosti délky paže, zbavený kůry i větviček téměř po celé délce až na pár větviček na vrcholu, ohnutý do oblouku, označuje místo, kam nemáme chodit nebo místo nebezpečné (místo umístění nebezpečných zařízení (například natažený sklopec), obsazený posed při čekání, atd.); čekací neboli čekalka- velikosti délky paže, dva záločky zkřížené a položené rubem navrch, určují místo smluveného setkání, pokud jeden z myslivců musel na chvíli odejít, pokud druhý nemůže čekat, obě větve zbaví téměř všech větviček a opět položí křížem; určující místo shromaždiště (například na honech)- velikosti délky paže, tři čekací záločky, vedle sebe ležící nebo do země svisle zabodnuté a na vrcholu spojené ve tvaru pyramidy (Kovařík 2012b, Rakušan 2007). Záločky jsou na rozdíl od úlomků opracovány nožem, aby se na první pohled zkušeného oka zdůraznilo, že se nejedná o náhodně ležící větévku, ale záloček sdělující určitou informaci.

3.6.5 Značky

Existují i jiné značky- tzv. „Jägerzinken“. Tyto značky jsou stejným způsobem určené ke komunikaci pouze zasvěcených. Jedná se o značky, které jsou stálé, vyškrabané například do kůry stromu, kamene či skály (Frevert 2011, Gerold 1955). Značky mohou být vyskládány i z jednotlivých kamenů v podobě zvířecích stop (Gerold 1955). Nepovoláním by měli být nečitelné, respektive nesrozumitelné a i místně se liší- jejich přesný popis proto literatura neudává. Nonverbální komunikaci rovněž představují také tzv. „Tauben“ nebo „Steinmandl“- kameny velikosti pěsti,

kteřé pouŕívají myslivci v horách podobně jako zálomky pro označení míst. Kameny jsou umístěny tak, aby si jich zkušené oko myslivce všimlo (Frevert 2011). Značky, které upozorňují myslivce na různá místa (například odklon z cesty na loveckou pěšinu, která nenavazuje přímo), na směr pěšiny ve tmě, na různá nebezpečí (pytlák) a podobně popisuje Mayer (1941) a podobná znamení ztotožňuje s umístováním kůlků na výše popsaná místa.

3.7 Víra, náboženství, myslivečtí patroni

3.7.1 Víra a náboženství

Víra je věcí vnitřního světa každého jedince. Původní primitivní náboženské představy lovců o ovlivnění loveckých úspěchů různými božstvy vystřídalo křesťanství s kultem uctívání světců (Kovařík 2011). Myslivost je staletými tradic spojena neodmyslitelně s křesťanskou vírou. Celý rok je protkán významnými daty, které se z většiny překrývají s křesťanskými svátky (uvedeno níže).

3.7.2 Patroni myslivosti

Nejvýznamnější ze všech svátků pro myslivce jsou svátky patronů myslivosti- sv. Eustacha a sv. Huberta, ale i jiných světců jako je sv. Jiljí a sv. Prokop (Kovařík 2011, Mayer 1941) nebo sv. Ivan (Petr-Rameš-Petr 2013). Prvním světce- patronem myslivosti zmíněným výše je sv. Eustach. Vznik legendy o sv. Eustachovi spadá do 2. století našeho letopočtu, kdy lze datovat sv. Eustacha jako římského vojevůdce Placida, který zemřel mučednickou smrtí. (Petr- Rameš- Petr 2013, Kovařík 2011). Svátek tohoto patrona pak myslivci slaví 20. září. O šest století později pak vzniká druhá významná legenda o sv. Hubertovi, šlechtici a biskupovi (jehož skon je datován do 8. století našeho letopočtu), který se vzdal pozemských radovánek a obrátil se na víru (Petr-Rameš- Petr 2013, Kovařík 2011). Církev přiřadila svátku sv. Huberta datum 3. listopadu. Obě legendy se překrývají. Se symbolem jelena s křížem mezi parohy se setkáváme už v legendě o sv. Eustachovi a tento symbol pak přebírá svatohubertská legenda jako obraz obrácení hříšníka při setkáním s pravou vírou (Kovařík 2011).

3.7.3 Spojení myslivosti a víry v praxi

Praktickou ukázkou propojení víry a myslivosti jsou stavby božích muk, křížů, kapliček, soch svatých, tzv. lesních pobožností, zavěšování obrázků světců na

stromy, atd. na křižovatkách cest či na místech spojených s myslivci a jejich osudy (Hanák 2011). Dnes na těchto místech myslivci zapalují svíčky nebo jen chvíli spočinou v tichém rozjímání, u některých kapliček se ve sváteční dny konají dokonce bohoslužby. Dřevořezby jelena s křížem mezi parožím (Wagner 1957) či paroží zavěšené a dozdobené křížem nebo růžencem zdobí i některé hostince, kde se setkávají myslivci, lovecké chaty a myslivecké klubovny. Lze najít menší domácí ztvárnění lidové víry propojené s myslivostí a to například ve figurkách některých betlémů. Zajímavostí je, že skříňové betlémy z oblasti Sudet a Alp vždy obsahují postavičku myslivce, jelena anebo kamzíků (Galler 1978).

3.8 Myslivecký rok

Myslivecký rok začíná 1. dubna. Toto datum ovšem není zdaleka jediným důležitým milníkem. Celý rok je protkán různými důležitými daty. Jedná se především o svátky patronů myslivosti i další svátky- dny vhodné a nevhodné pro lov. Jsou dny, ve které se zásadně neloví a to bez ohledu na vyznání jednotlivce. Přesto jsou tyto dny tradičně spojeny s křesťanskými svátky. Jedná se o dny kolem Velikonoc- konkrétně Velký pátek a Neděli Velikonoční, dále pak Letnice (jedná se o neděli) a svátek Božího těla, v listopadu připadají tyto dny na 1. a 2. listopadu- tedy Všechny svaté a Dušičky (o Dušičkách se na lov vysoké nebo kamzíků vydávají v Alpách (Hager- Kisinger 1981)- jedná se o krajovou záležitost). O některých dnech se lze dočíst, že jsou to dny nevhodné pro lov, či je zakázáno lovit, jiní autoři pak toto odmítají- jiný kraj jiný mrav. Z těchto „sporných“ dnů je nutno zmínit především Štědrý den- pro většinu myslivců spojen s oslavou Vánočních svátků, dopolední procházkou po revíru za účelem doplnění krmiva v krmelcích- i zvěř má mít prostřený stůl (nadílka zvěři (Hanák 2011)) či nastrojení tzv. vánočního stromku zvěři- klid, mír, souznění s přírodou, dostatek pro zvěř. O to méně pochopitelné se zdá, že jsou místa, kde se na Štědrý den pořádá hon- není hon jako hon, takový vánoční hon má především jedno poslání a to setkání s přáteli a kolegy myslivci- prvořadým účelem tedy není lov zvěře, ale setkání se s milými lidmi. Tyto hony jsou zakončeny krátkým posezením v brzkých odpoledních hodinách a včasným návratem domu k rodině (Wagner 1957). O štědrovečerním honu se lze dočíst i v starší české literatuře například v „*České mluvě myslivecké*“ od Karla

Šimana (1946). Dalším sporným dnem je pak 1. leden- otázkou je, zda se má Nový rok začínat činností srdci milou či má být tento den pojat jako svátek, který nemá být rušen lovem. Jiné dny, na rozdíl od těch nahoře uvedených, se považují naopak za lovů vhodné. V literatuře jsou uvedeny především 3. listopad- den Svatého Huberta, kdy se pořádají oslavné lovy, po kterých následuje mše, kterou lze vnímat jako praktické propojení myslivosti a víry (Hoffmann 1978), 26. prosince- Svatý Štěpán, kdy se ve Štýrsku, ale i jinde konají hony (Fuchs 1959), 31. prosince- Sylvestr (Wagner 1957). Myslivecký rok končí 31. března.

3.9 Hudba

Další podstatnou složkou mysliveckých tradic je hudba, která v posledních desetiletích slaví svůj návrat na výsluní (Horneck 1971). S propojením myslivosti s tímto kulturním faktorem se setkáváme hned ve vícero případech. Troubení je součástí ceremoniálů spojených se společnými i osamocenými lovy, pomáhá organizovat lov, je součástí společenských událostí, jako jsou například plesy, oslavy, pohřby, atd. Všeobecně vzato je hudba nejen praktickou součástí myslivosti, ale má i nepopiratelný estetický rozměr (Paul 1978). Postupným vývojem prošli nejenom používané hudební nástroje (od kostěných píšťal a zvířecích rohů, přes olifanty až po dnešní dechové hudební nástroje), ale i samotné hudební kusy a texty. Nejenom v České Republice, ale i v Rakousku je za zakladatele této tradice považován hrabě František Antonín Špork (1662- 1738) (Petr- Rameš- Petr 2013), který zavedl troubení jako součást lovu, ze které se postupem času vyvinuly ustálené tradice. Na konci 17. století byly Čechy centrem začínající tradice lovecké hudby a jejího používání- a dál se šířila do okolních zemí. Z Čech se troubení jako součást lovu rozšířila po roce 1680 i do Rakous (Musulin- Dobscova 1977). České signály, návěští a povely, které běžně doprovázejí většinu mysliveckých ceremoniálů i jiných akcí, složil prof. Dr. Antonín Dyk („Signály pro lesníky B“ vydané v Brně 1936). V německy mluvících zemích se používají signály pro borlici, které pomohl shromáždit a opoznámkovat Walter Frevert a vydal je Deutsche Jagdschutzverband (Deutsche Jagdschutzverband 2011). Jak už bylo zmíněno výše, jsou myslivci společenšší a tak není divu, že nejedno přátelské

posezení doprovází i popěvování oblíbených písní s mysliveckou tematikou. Myslivecké písně splývají s písněmi lidovými, některé jsou známější, jiné méně.

Obr. 7 (vlevo): Moderní dechové hudební nástroje (Stinglwagner- Haseder 2010).

Obr. 8 (vpravo): Lovecký roh zhotovený z rohu kozorožce, 18. století, vystaven v Mnichově (Deutsches Jagd- und Fischerei- museum) (Stinglwagner- Haseder 2010).

3.10 Symbolika levé a pravé strany

Symbolika pravé a levé ruky či strany je v myslivosti silně zakořeněná.

3.10.1 Levá

Je nepřipustné připíjet „ Lovu zdar!“ jinak než levou rukou. Zbraň se nosí na levém rameni hlavněmi dopředu a vzhůru (s výjimkou nepříznivého počasí nebo špatně schůdného terénu (Velthusen 1955)). Pes jde po levém boku myslivce, sokolník nese dravce na levé ruce. Klobouk či tesák, na kterém se předává úspěšnému lovcovi úlomek, je držen levou rukou. Stavovský úlomek spočívá na levé straně klobouku.

3.10.2 Pravá

Pozdrav je doprovázen podáním pravé ruky, rovněž pravou přijímáme gratulace. Vpravo na klobouku nosí úspěšný lovec úlomek. Na lov jen málo kdo nechce vykročit právě pravou nohou- ať jsme pověřivý či nikoliv. Vpravo se nosí roh nebo borlice. Na pravý bok se pokládá ulovená zvěř. Na výřad se pokládá zvěř zprava doleva (pohled pozorovatele stojícího v čele výřadu).

3.11 Ošacení

Šaty nedělají člověka, ale ke každému povolání patří určitý oděv.

3.11.1 Oděv

V české republice je jednotná spolková uniforma pouze doporučena (Kovařík 2008a) v Rakousku rovněž není zavedená povinná uniforma, oblečení vychází z tradičního lidového základu a myslivecké hrdosti na tradiční oděv. Mezi tradiční barvy mysliveckého ošacení patří především zelená, ale i hnědá a šedá. Při společenských událostech se setkáme s těmito barvami doplněných i o kombinaci s bílou či černou barvou – vycházející rovněž z tradic dob minulých (Frevert 2011, Vach- Kovařík 1973). Zatímco střih oblečení se mění podle módy, barvy zůstávají stejné (Vach- Kovařík 1973). Setkáváme se s ryze moderními střihy oděvů, které jsou přizpůsobené potřebám moderní myslivosti (například množstvím kapes k pohodlnému uložení munice a jiného potřebného materiálu), ale i módní vlnou vycházející z tradičních mysliveckých a lidových oděvů (příkladem je tzv. alpská móda, která spojuje myslivost s kulturou alpských zemí (Knaus 1964)). Dnes všeobecně i pro myslivce platí, že je vhodné oblékat se dle situace a povahy akce, které se zúčastňujeme. Jasně se odlišuje pracovní a společenský oděv. (Vach- Kovařík 1973)

3.11.2 Pokrývka hlavy

Ke každému myslivci neodmyslitelně patří i klobouk- všestranná, praktická i slušivá pokrývka hlavy. Klobouk je odznakem myslivce a součástí každodenní myslivosti a jejích tradic a ceremoniálů, i dalších společenských událostí. Množství ozdob je dáno vlastnickovým vkusem- přemíra není rozhodně na místě (Fink 1994). Otázkou zůstává odkládání klobouku. Je dobrým zvykem při vstupu do místnosti klobouk smeknout. Lze se však dočíst, že myslivec klobouk nesundává a pokud tak učiní, pak ho má neustále u sebe (Fuchs 1959). Proti stojí opačný názor, který by se dal definovat takto: Klobouk je nepostradatelnou součástí oděvu myslivce, ale není povinností ho mít neustále s sebou (Fink 1994). V zimě je možno klobouk nahradit čepicí, která chrání lépe před nepřízní počasí (Tripes 2012). Nošení čepice v zimě vylučuje některá literatura jako nepatřičné (Hager- Kisinger 1981). Kšiltovka je sice moderní pokrývkou hlavy, ale je pro potřeby myslivosti a jejích tradic zcela nevhodná.

Obr. 9 (vlevo): Klobouky s kamzičí a jelení štětkou na „Štýrský způsob“ (Magometschnigg 2008).

Obr. 10 (vpravo): Nošení štětky na „bavorský (alpský) způsob“ (Magometschnigg 2008).

3.12 Lovy osamělé

Větší část lovu zvěře probíhá individuálně. Osamocené lovy mají svá pravidla a postupy, které souvisí z většiny se samotným praktickým výkonem myslivosti, ale jistá část počínání se řídí tradicí. Pokud má myslivec lovecké štěstí a uloví zvěř, nastává čas pro tradiční úkony.

3.12.1 Stráž u zhaslého kusu

První neodmyslitelnou tradicí je projevení poslední pocty zhaslé zvěři (stráž u zhaslého kusu). Jde o tiché zamyšlení (vzpomínku, modlitbu). Lze se dokonce dočíst, jak dlouho se má u zhaslého kusu postát či pokleknout na pravé koleno. Javůrek (1973) uvádí časový limit pokleknutí mezi hlavou a předními běhy cca. 30 sekund.

3.12.2 Předávání úlomků

Dále na řadu přichází úlomky. Zde je rozdíl mezi tím, zda měl úspěšný lovec sebou průvodce nebo šel na lov sám. Pokud šel sám, ulomí z nejbližší dřeviny dva úlomky. Jeden z nich vsune zvěři do svíráku jako poslední hryz, druhý symbolicky omočí v barvě a dá si ho na pravou stranu klobouku. Pokud má myslivec sebou průvodce, zajišťuje úlomky doprovod. Dá zvěři poslední hryz, omočí druhý úlomek v barvě a předává ho levou rukou (někteří autoři ruku nespécifikují nebo píší, že je to jedno (Javůrek 1973)) na klobouku či tesáku úspěšnému lovcovi. Ten si úlomek vetkne na pravou stranu klobouku a poděkuje průvodci. Lze se setkat i s popisem vděčnosti za dovedení k úspěšnému lovu, projeveným odlomením jednoho výhonku z úlomku a předání ho zpět průvodci. Pokud bylo nutno zvěř dohledat, patří část úlomku i psovi za odvedenou práci. Lovec odlomí jednu část ze svého úlomku a předá ji psodovovi, který ji vetkne psu za obojek (Kovařík 2012a). I chvíle

předávání úlomku může být doprovázena troubením. Před předáváním úlomku je možné troubit „*Lovu zdar*“, po předání pak patriční „*Hlahol zvěře*“ (Kovařík 2012b).

3.12.3 Prvotní ošetření a transport uloveného kusu spárkaté zvěře

Poté je přikročeno k prvotnímu ošetření kusu. Je starým zvykem vyvrhovat tak oblečen, jak myslivec kus ulovil- bez svlékání svršků, odkládání klobouku nebo vyhrnování či ohrnování si rukávů (Reiterer 2001, Vach – Kovařík 1973, Gerold 1955, Mayer 1941). Už na středověkých vyobrazeních je zachyceno vyvrhování bez ohrnování či vyhrnování rukávů (Musulin- Dobcsova 1977). U zvěře se při vyvrhování neklečí, zvěř se v žádném případě nepřekračuje (Vach- Kovařík 1973, Gerold 1955). Platí zásada, že kdo kus ulovil, měl by ho i sám vyvrhnout- výjimku pak tvoří nabídka mladšího myslivce staršímu, což se považuje za ukázkou zdvořilosti (Frevert 2011) nebo účast průvodce, který kus ošetří. Všeobecně platí, že tzv. lovecké právo patří tomu, kdo vyvrhoval. Je nutno dodržet všechny hygienické zásady, tak aby nedošlo ke kontaminaci zvěřiny. Někteří autoři upřednostňují hygienické hledisko před tradičním jednáním (Frevert 2011, Fink 1994). Zvěř musí být také opatřena náležitě plombou. Kus se z revíru nese (veze) otevřeně, tak aby byl vidět a tím bylo jasně dáno, že kus byl řádně uloven, nebyl upytlačen (Wagner 1957). Je zvykem zvěř nést vždy „hlavou napřed“ a hlavně důstojně (žádné smýkání, házení a podobně nepřichází ani v nejmenším v úvahu). Pokud jsou silné kusy zvěře transportovány z honitby za pomoci vozu, ukládáme je tak, aby směřovali hlavou směrem z vozu, tak aby bylo zvěři umožněno tzv. „poslední rozloučení“ s honitbou (Kovařík 2012b)

3.13 Lovy společné

Myslivost není počínáním ryze individuálním. Velkou, významnou část myslivosti tvoří společenské události sestavené z loveckých ceremoniálů a dalších obřadů (Kovařík 2012a).

3.13.1 Pozvánka

Pozvánka jako součást společenské události musí mít patričné náležitosti (hostitel, místo, den a čas setkání, dále se na pozvánce můžou objevit i další podrobnosti, jako které druhy zvěře se budou lovit, druh a počet lečí, nutná výbava,

počet lidí, způsob občerstvení,... (Fuchs 1959). Nejlépe by měla mít písemnou formu (Hanák 2011, Fuchs 1959). Pozvánku je nutno včas potvrdit či pozvání zdvořile odmítnout a to nejlépe stejnou formou, není-li dáno jinak (Fink 1994). Naprostou samozřejmostí je přijít včas, vyhledat pořadatele a ohlásit svůj příchod, se všemi ostatními účastníky se pozdravit smeknutím klobouku (Hanák 2011) a podáním ruky.

3.13.2 Nástupy a zahájení

Společné lovy a hony po splnění všech organizačních nutností začínají nástupy. Nástupy se řídí zažitými schématy, rozdíly lze najít u jednotlivých autorů. Důležitý je počet účastníků. V čele stojí předseda mysliveckého sdružení (či představitel lesního úřadu, nájemce nebo majitel honitby atd.) a po jeho levici myslivecký hospodář (či vedoucí honu)(Kovařík 2012a). V čele ještě mohou stát trubači, pokud nestojí naproti. Vpravo stojí střelci a vlevo honci. Při menším počtu zúčastněných stojí v čele předseda mysliveckého sdružení, po jeho levé ruce myslivecký hospodář (vedle hospodáře může stát trubač). Naproti stojí z pohledu předsedy a hospodáře vpravo střelci a vlevo honci. Po nastoupení (je nutné zvolit vhodný nástupní útvar) všichni smeknou a troubí se „*Všeobecné vítání*“ (Kovařík 2012b). Následuje uvítací projev předsedy mysliveckého sdružení. Myslivecký hospodář se poté ujímá slova a obznamuje zúčastněné se způsobem lovu, druhem či druhy lovené zvěře, počtem lečů, dále upozorní na bezpečné zacházení se zbraní a dodržování ostatních bezpečnostních pravidel, používání psů a signálů, informuje o přestávkách a občerstvení. Na závěr své řeči popřeje všem „*Lovu zdar*“. Troubí se „*Lovu zdar*“ a „*Počátek honu*“. Poté si účastníci nasadí klobouky.

3.13.3 Průběh

Po oficiální zahájení se všichni přesouvají spořádaně a organizovaně na místo praktického konání lovu či honu. Štonty jsou spravedlivě rozděleny nebo se o ně dopředu losuje (Frevert 2011). Jednotlivé štonty jsou označené stanovištními zálomkami (v případě nutnosti i směrovými zálomkami) či jinou značkou. Důležité je, aby byli všichni na svých místech ukázněni a řídili se pokyny závodčího. Při zahájení leče se troubí „*Počátek leče*“. Při společných lovech se určování střelce ve sporných případech řídí pravidlem: první kule a poslední brok. Po skončení leče se troubí „*Konec leče*“ (Kovařík 2012b). Každá leč je v případě úspěšného lovu

zakončena výloží, kde se eviduje ulovená zvěř. Na výloží je zvěř pokládána do řad na pravý bok (vodní zvěř je možno klást i na záda (Kovařík 2012a, Kovařík 2012b)) a každý desátý kus je povytažen (počítá se zprava doleva z pohledu od běhů (Kovařík 2012a)). Do průběhu honu může být zařazena i přestávka na občerstvení. Troubí se „*Velká přestávka*“ a poté „*Konec přestávky*“.

3.13.4 Výřad

Výřad je součástí ukončení úspěšného společného lovu či honu. Má svá pravidla a vyžaduje jistou organizaci a zručnost. Dobře provedený výřad je praktickou ukázkou projevení úcty myslivců ulovené zvěři, umocňuje prožitek z právě prožitého úspěšného lovu a v neposlední řadě je i vizitkou pořadatele. Na výřad je zvěř pokládána (stejně jako na výloží) do řad na pravý bok (vodní zvěř je možno klást i na záda) a každý desátý kus je povytažen (počítá se odprava doleva z pohledu od běhů) (Kovařík 2012a, Kovařík 2012b). Pokud je výřad uspořádán do obrazce, pak je obrazec skládán tak, aby byla zvěř snadno spočitatelná (po 10, 20, ... kusech) a každý desátý kus se povytáhne pro další zpřehlednění (Mayer 1941). Všeobecně platí pro sled zvěře (její řazení) na výřadu pravidla. První se do řady pokládá zvěř samčí (trofejová)- pořadí je dále určováno podle velikosti trofeje či váhy kusu, poté následuje samičí a mláďata (holá). Pokud ve veliký počet ulovené zvěře lze do řad zvlášť pokládat zvěř trofejovou a zvlášť z věř holou. Výřad by však nikdy neměl být širší než delší (Frevert 2011). Při společném lovu na spárkatou zvěř se v první řadě na výřad klade zvěř jelení (pak případně dančí, mufloní, kamzičí) a po ní černá. Pokud se uloví zajíc, následuje hned za spárkatou. V případě že pes strhne srnčí- pokládá se na výřad za černou (Kovařík 2012b). Konec výřadu patří šelmám. Liška je kladena na výřad s oháňkou svírající s tělem pravý úhel. Po honu na drobnou zvěř na výřad přichází v první řadě liška s oháňkou v pravém úhlu (pokud byla ulovena), pak následuje zvěř srstnatá (zajíc, králík- v tomto pořadí) poté pernatá podle druhu. Na výřadu se i po honu na drobnou může objevit zvěř spárkatá (například srnčí stržené loveckým psem), v takovém případě je položena do čela výřadu (Kovařík 2012a). Výřad samotný ani jednotlivé kusy zvěře se nikdy nepřekračují. Prostorově větší výřady by měly mít vstup (ponechán kus neohrazen). Do výřadu (například při rozdělování zvěře) vstupuje pouze výřadník nebo určená osoba.

3.13.5 Ukončení

Nástupy společného lovu nebo honu se řídí podobnými schématy jako při zahájení. Po nástupu se troubí „*Lovu zdar*“ a všichni smeknou. Hospodář sdělí přítomným výsledek, kolik a jaké zvěře bylo uloveno a jak lov probíhal. Poté následuje předávání úlomků a k tomu se troubí „*Hlahol*“ patřičného druhu zvěře nebo „*Halali*“. Vedoucí poděkuje honcům a psovodům za práci a střelcům za účast. V případě pořádání poslední leče následuje pozvání k účasti či třeba pozvání všech na další společný lov nebo hon. Na závěr pozdraví „*Lovu zdar*“, troubí se „*Konec honu*“, nasadí se klobouky (Kovařík 2012a, Kovařík 2012b).

3.14 Poslední leč a její součásti

3.14.1 Poslední leč

Poslední leč bývá zakončením společného lovu nebo honu. Je nepsaným pravidlem, účastnit se poslední leče- omluvou jsou pouze velmi vážné důvody. Než poslední leč začne, je třeba se postarat o lovecké psy, o bezpečné uložení zbraní a popřípadě se po lovu umýt a upravit. Jde o přátelské posezení myslivců spojené s občerstvením. Příprava poslední leče by neměla být zanedbána- je ukázkou dobrého vkusu a organizace stejně jako předcházející společný lov se všemi náležitostmi. Místnost, kde se poslední leč koná, by měla být myslivecky vyzdobená stejně jako svátečně připravená tabule (Hanák 2011). Je popsán zvyk, že se místa na tabuli (popřípadě klogy sak účastníků) ozdobí malým úlomkem (Frevort 2011). Pokud se jednotliví účastníci honu dostatečně neznají, pak je třeba zajistit vhodný zasedací pořádek tak, aby se nikdo nenudil (Hanák 2011). Společné posezení zahajuje hospodář krátkým proslovem a přípitkem „*Lovu zdar*“. Na poslední leči se hovoří o lovu, je to čas na pobavení se z přáteli, mysliveckou latinu, myslivecký soud, zpívání oblíbených písní, jmenování krále honu, atd.

3.14.2 Přípitky

Přípitky jsou spojeny nejčastěji s poslední lečí. Mají různé podoby a liší se i ve vlastním významu. Jsou popsány tzv. „*Willkomm*“- přivítací přípitky, které jsou tradicí pro prvně příchozí (například poprvé na akci mysliveckého sdružení či při první návštěvě myslivecké chaty), často se k těmto přípitkům vede i kniha. Na poslední leči může kolovat pohár, a kdo ho právě drží v ruce, povstane a pronese

vhodnou báseň, rýmovačku nebo přípitek. Jednou z velmi starých tradic je tzv. „Hörnchenlied“- pravou rukou se podává od jednoho myslivce k druhému roh naplněný vínem nebo pivem a zpívá se písnička (Frevert 2011).

3.14.3 Král

Král honu (společného lovu) může být zvolen po honu ještě u výřadu (Vachkovařík 1973, Wagner 1957) či na poslední leči. Jedná se o čestné jmenování nejúspěšnějšího střelce (Kovařík 2012b). Wagner (1957) dokonce uvádí jakýsi orientační přepočít zvěře k usnadnění určení nejlepšího střelce (1 liška = 3- 5 zajíců, 1 křepelka = 2 zajíci, u spárkaté je to pak ten z hostů, který uloví nejsilnějšího jelena). Toto vyznamenání nemusí být nutně spojeno s loveckou štěstěnou, králem může být jmenován například i myslivec s příkladným chováním. Král je v některých dílech rakouských autorů zavrhován jako nepůvodní tradice německého původu nebo tradice vylišující jedince z kolektivu (Böhm 1964), v jiných dílech je bezesbytku uznávanou tradicí. Frevert (2011) krále označuje jako místní tradici.

3.14.4 Soud

Myslivecký soud má mít za každých okolností výchovný záměr (Hromas et al. 2008, Wagner 1957). V popisu průběhu soudu se autoři shodují. Tresty jsou uváděné různé například výběr peněz na dobrou věc (Frevert 2011) nikoliv na alkohol, zazpívání oblíbené písničky (Kovařík 2012b) nebo jinak přispět k dobré náladě společnosti, výplata na zadnici třemi údery doprovázeny rýmovačkou (Frevert 2011) i toto vychází z minulosti a trestání provinění. Dříve byla trestána provinění vzniklá v průběhu lovu právě tímto svérázným způsobem a to bez rozdílu pohlaví hříšníka, kdy byl dotyčný položen přes ulovený kus a vyplacen třemi (Hromas et al. 2008) či pěti (Gerold 1955) ranami na zadní část těla.

3.15 Přijímání a pasování

Přijímání mezi myslivce a pasování na lovce jednotlivých druhů zvěře jsou dvě zcela rozdílné věci, které bývají často zaměňovány. V některé (nejen starší literatuře) se lze setkat s používáním „Pasování na myslivce“ (Šiman 1946), tento výraz se dnes nepoužívá, není správný. Oba ceremoniály či obřady mají proběhnout

ve vší vážnosti a s úctou ke všem zúčastněným (a ke zvěři v případě pasování na lovce). Velmi dobře působí, pokud jsou provázeny i troubením.

3.15.1 Přijímání mezi myslivce

Přijímání mezi myslivce je dnešní obdobou vyzbrojování myslivce nebo se dá říct, že z této původní tradice z 19. století (Hromas et al. 2008) dnešní forma vychází. První zmínku o tomto obřadu nalezneme v literatuře v roce 1908 (Hager-Kisinger 1981). Tímto obřadem se nestáváme myslivcem- myslivce z nás dělá morálka, dodržování mysliveckých tradic a především dlouholetá praxe. Tento obřad by měl být vždy prováděn s úctou všech zúčastněných k tradicím i myslivosti samotné a nemělo by docházet k zesměšňování celé události. Obřad samotný je doprovázen i veršovaným textem, který má svou českou i německou variantu, které se v obsahu příliš neliší.

3.15.2 Pasování na lovce jednotlivých druhů zvěře

Pasování na lovce je ceremoniál, který může myslivec zažít i několikrát za život a to vždy po ulovení prvního kusu daného druhu zvěře- tento fakt však nesnižuje hodnotu tohoto ceremoniálu ani osobního prožitku myslivce.

3.16 Myslivecké dovednosti

Myslivecké dovednosti jsou především praxí prohloubené úkony. Avšak při pohledu na tuto praktickou stránku myslivosti lze najít jisté tradice. Hlavně ve spojení s jednáním s uloveným kusem, nakládání se zvěřinou a trofejemi.

3.16.1 Ošetření a transport zvěře

Tradice spojeny s vyvrhováním a transportem spárkaté zvěře jsou popsány výše. Drobná zvěř je transportována vždy ve visu. Drobnou pernatou zvěř neseme uchopenou (popřípadě pověšenou na řemínku) za krk, drobnou zvěř srstnatou pak za zadní běhy. I u drobné platí stejně jako u spárkaté zvěře, že s ní za všech okolností manipulujeme s úctou.

3.16.2 Stahování a rušení zvěře

Je starým zvykem zvěř stahovat a rušit na zemi položenou na ratolestech, nikoliv na stole či ve visu. Černá se stahuje nožem, ostatní zvěř pak rukou- nůž je jen pomocným nástrojem (Fuchs 1959).

3.16.3 Trofeje

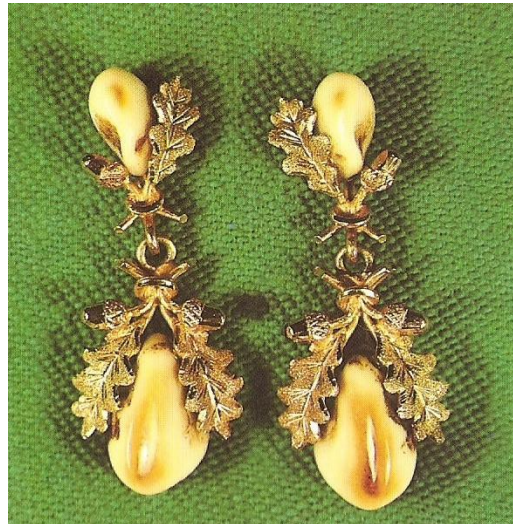
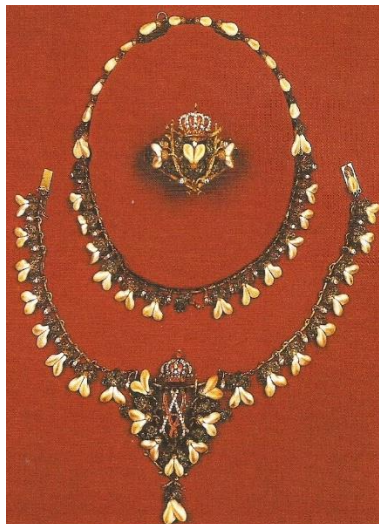
Trofeje jsou stejně staré jako samotný lov (Fuchs 1959), i když původně plnily spíš funkci talismanů. Sbírkou trofejí, tak jak jsou k vidění nejenom v rámci prohlídek historických objektů, ale i v domácnostech některých myslivců, jsou záležitostí mladšího data. S tímto fenoménem se ve větší míře setkáváme od 19. století (Fink 1994). Trofejí může být u spárkaté zvěře: vycpanina celého kusu nebo části kusu ulovené zvěře umístěné na podložkách, lebky s parohy, parůžky, rohy, růžky (popřípadě i samostatně pouze parohy, parůžky, rohy, růžky), zbraně černé zvěře (páráky, klektáky) a háky, píрко černé zvěře, kelce či ostny, hubertky, bezoárové koule, štětky (z hřívý a hřbetu jelena, kamzičího vousu, z osin černé zvěře), vyčiněná kůže spárkaté zvěře včetně hlavy, běhů a ocasních partií. Trofejí pernaté zvěře může být: vycpaniny tetřeva, tetřívka, bažanta obecného i královského, divoké kachny, jeřábka, divokého krocana, sluky, ..., části těl pernaté zvěře na podložkách (tzv. medailonky)- hlava s krkem a vějířem, lyrou nebo klínem, štětíčky či vousky, paletky, srpky, kosírky, zrcátka a zrcadélka, kačírky, gastrolity. Trofeje drobné srstnaté zvěře: štětky ze zaječích vousů, píрко zajíce, hlodáky sviště. U šelem se za trofej počítá: vycpaniny a vycpané části na podložkách, lebky, vyčiněné liščíny, kuniny, tchořiny, jezevčiny, kočičiny, rysiny, vlčiny, medvědiny, kly (liščí, jezevčí, vlčí, medvědí), špičáky (kuní, tchoří, kočičí, rysí), pyjové kůstky.

3.16.4 Šperky a ozdoby

Šperky zhotovené z trofejí v kombinaci s drahým kovem jsou jistě nepřehlédnutelnou ozdobou a ukázkou zlatnické řemeslné zručnosti (Vach-Kovařík 1973). Do drahého kovu vsazené trofeje se označují názvem grandle. Tyto šperky jsou vkusnou a originální ozdobou nejen pro myslivce, ale jsou i vhodné jako velmi osobní dárky jeho blízkým a milovaným. Šperky v podobě nejrůznějších spon, broží, ozdobných knoflíků atd. jsou často vyráběny z parohoviny. Klobouk může být zdoben i peřím nebo štětkou. Všeobecně platí, že myslivec nenosí nic, co sám neuložil- výjimku tvoří dárky (Frevort 2011).

Obr. 11 (vlevo): Šperky poslední německé císařovny Augusty Viktorie z dílny císařského klenotníka G. Fröhlicha z roku 1900 (Stinglwagner- Haseder 2010).

Obr. 12 (vpravo): Bohatě zdobené zlaté náušnice s grandlemi zhotovené v písecké dílně Jihokovu (Hartan- Holeček- Podolák 1991).

3.17 Myslivost a rodina

Nutno podotknout, že myslivost není v životě jednotlivce- myslivce věcí striktně oddělenou od zbytku osobního života. Myslivost je neodlučitelnou součástí každodennosti i zvláštních příležitostí v životě každého myslivce. Jeví se zcela přirozené, že se myslivec rád zdržuje v okruhu svých kamarádů, kolegů myslivců a ti jsou součástí kruhu přátel a širší rodiny a zúčastňují se životních jubileí, rodinných oslav i posledního rozloučení.

3.17.1 Jubilea

Významné životní jubileum myslivec rád oslaví v kruhu svých přátel- myslivců. Místo oslavy i sváteční tabule jsou patřičně myslivecky ozdobeny. Pokud jsou zorganizováni trubači, pak může být oslava zahájena troubením „*Všeobecného vítání*“ a ukončena troubením „*Halali*“, i průběh oslavy lze vhodně doplnit troubením. Gratulace a hlavně dary mají mít myslivecký charakter, oslavenci lze udělat radost i ozdobným gratulačním listem (Kovařík 2012a).

3.17.2 Svatba

Myslivecké svatby bývají ukázkou družnosti a přátelské povahy myslivců. Rozlučka myslivce se svobodou bývá v režii kamarádů myslivců. Pod okny nevěsty se dle schopností hudebníků troubí „*Myslivecké dostaveníčko*“ (Kovařík 2012a).

Vchod domu ženicha (případně i nevěsty) bývá zdoben chvojím. Myslivci tvoří ženichův doprovod do domu nevěsty, kde u vchodu vytvoří špalír, kterým ženich vchází do domu. Špalír tvoří i u vchodu do obřadní síně či kostela při příchodu a odchodu svatečkanů. I průběh svatby může mít hudební doprovod trubačů. Pokud je hostina pořádána například v myslivecké klubovně, je vhodné místnost i tabuli patřičně vyzdobit. Přípitky, blahopřání i dary mysliveckých druhů by měli mít myslivecký charakter (Kovařík 2012a).

3.17.3 Křtiny

Pokud jsou i křtiny slaveny v kruhu mysliveckých přátel, bývá zvykem tvořit špalíry u vchodu domu rodičů i kostela (Kovařík 2012a).

3.17.4 Poslední rozloučení

Byť je pohřeb smutným tématem, je tato poslední životní událost písemně zpracována mnoha autory zabývajícími se myslivostí a jejími tradicemi. Myslivci se vždycky zúčastňovali pohřbu svých zesnulých druhů a dodržovali některé tradice při smutečním obřadu (Kovařík 2012a). V každém případě je věcí lidské slušnosti vybrat zástupce myslivecké organizace, který jménem organizace rodině kondoluje a nabídne pomoc s organizací posledního rozloučení, popřípadě projedná účast myslivců na pohřbu (Kovařík 2012a, Magomentschnigg 2008, Fuchs 1959). Průběh pohřbu je ovlivněn samotným provedením. V organizaci se liší, zda bude poslední rozloučení probíhat v obřadní síni či bude pohřeb církevní do hrobu. V případě pohřbu zpopelněním, je nutno domluvit s rodinou průběh a zajistit náležitosti jako je čestná stráž, věnec, řečník a po domluvě i hudební doprovod mysliveckých trubačů (Fuchs 1959). Myslivci zajistí u katafalku čestnou stráž tří a tří myslivců, pokud možno v jednotném úboru (vhodná je například stejná uniforma, bílá košile, černá vázanka a v klopě malý trojklan špicí dolů-symbolický poslední úlomek (rubem navrch (Kovařík 2012a)) s klobouky v odvrácené ruce (Kovařík 2012a). Před katafalkem jsou umístěna na podušce myslivecká vyznamenání zesnulého, věnec od myslivců je zelený, zhotovený z přírodních materiálů, vybraný řečník pronese vhodně dlouhou řeč a nakonec ke katafalku položí tzv. poslední úlomek. Když rakev opouští katafalk, otočí se čestná stráž čelem (Kovařík 2012a). Při pohřbu do hrobu je nutno rovněž zajistit tyto náležitosti, ale další organizace je poněkud náročnější a je nutno dbát na mnoho detailů. I v tomto případě je nutno se

na průběhu předem domluvit s rodinou a dbát na jejich přání, rovněž je třeba počítat s krajovými zvyklostmi, které se mohou v určitých maličkostech mírně lišit. Při účasti na pohřbu je tedy vhodné se předem informovat o průběhu a vhodně se přizpůsobit místním zvyklostem (Fuchs 1959). Je nutné, aby se myslivci setkali s dostatečným předstihem na určeném místě, tak aby se mohl každý seznámit s přesným průběhem a nestalo se žádné nedorozumění, byl zajištěn dostatečný počet posledních úlomků z jedné dřevny, (Hager- Kisinger 1981), tak aby každý myslivec měl klobouk stejně ozdoben na levé straně posledním úlomkem. Zda má být poslední úlomek nesen rubem navrch je spíš krajovou otázkou nežli zavedenou tradicí. Někteří autoři toto zmiňují jako všeobecnou tradici (Kovařík 2012a, Wagner 1957), jiní připouštějí krajové odlišnosti tohoto zvyku (Magometschnigg 2008, Hager- Kisinger 1981, Fuchs 1959)- je tedy třeba se i na této maličkosti předem domluvit a nesení posledního úlomků sjednotit. Myslivci vystupují po celou dobu jako ucelená skupina a v očích veřejnosti do jisté míry reprezentují myslivost. Na venkově se dodržují různé zvyky, které předcházejí samotnému pohřbu. Například se lze dočíst o zacházení s trofejemi zesnulého. Ty jsou sundány ze zdí a uloženy na stoly ve zvláštní místnosti, kde čekají až do doby po pohřbu. Některé z nich jsou poté vráceny na své místo jako památka na zesnulého, ostatní jsou později prodány k dalšímu zpracování, to proto, aby se jimi nemohl chlubit jiný (Fuchs 1959). Pes zesnulého myslivce v tento den dostane zvlášť velkou porci krmení, aby se nemusel obávat, že se bude mít po odchodu svého pána špatně (Fuchs 1959). Na rakev je umístěn klobouk zesnulého, tesák a popřípadě borlice, byl-li muzikantem a vše je upevněno- snímá se před spouštěním rakve do hrobu (Fuchs 1959). Autoři se shodují, že v čele smutečního průvodu jdou dva myslivci nesoucí věnec, poté jdou myslivci jako ucelená skupina v řadách po dvou (Kovařík 2012a) či po třech (Magometschnigg 2008, Fuchs 1959) a pak trubači. Rozdílné názory panují o místě nosiče vyznamenání, zatímco Fuchs popisuje jeho místo jako prvního v průvodu ještě před nosiči věnce (Fuchs 1959), Kovařík (2012a) popisuje místo nosiče podušky s mysliveckými poctami těsně před rakví. Rakev nesou vždy tři a tři myslivci a vedle nich může jít ještě čestná stráž (po třech (Kovařík 2012a) či po dvou (Fuchs 1959)) se zlomenými brokovnicemi. U hřbitova se oddělí od průvodu čestná stráž a zaujme místo před hřbitovem. Trubači zaujmou místo

nedaleko hrobu a ostatní myslivci pak vytvoří špalír, kterým se nese rakev ke hrobu, poté zaujmou místo jako ucelená skupina smutečních hostů. Věvec je položen na své místo a nosič vyznamenání stojí u hrobu. Pokud má, po posledním rozloučení proneseném farářem, řečník myslivců projev je, před tímto troubeno „*Halali*“ a po něm „*Loučení*“ (Kovařík 2012a). Pokud trubači zůstávají v pozadí, troubí tyto kusy po projevu posledního řečníka (Fuchs 1959). Při spouštění rakve do hrobu čestná stráž, která zaujala místo před hřbitovem vypálí tři čestné salvy slepými náboji. (Kovařík 2012a). Zatímco po celou dobu průvodu i na hřbitově měli myslivci klobouky na hlavách, ke konci pohřebního obřadu smekají pravou rukou a levou (od srdce) vhazují do hrobu poslední úlomky, ty je pak možno vhazovat rukou či je položit na klobouk a vhodit z něj. Pokud se myslivci pohřbu účastní bez klobouku a poslední úlomek mají na klopě saka, vhazují do hrobu ten. Zem za zesnulým na rakev vhazují ostatní účastníci pohřbu. Bývá zvykem, že se po pohřbu myslivci sejdou v hostinci či v klubovně a zavzpomínají na zemřelého druha. Vzpomínkou může být pak započata i nejbližší oficiální akce myslivců a to držení minuty ticha.

3.18 Novodobé tradice

Mezi novodobé tradice lze zařadit mnoho nejrůznějších mysliveckých aktivit, které neodmyslitelně patří do života široké veřejnosti. Mezi nejnavštěvovanější patří dny pro rodiny (nejenom s dětmi), děti a mládež; výstavy; přehlídky trofejí; přednášky; koncerty; bály a další taneční zábavy. Právě tyto a další akce pořádané myslivci pomáhají částečně eliminovat negativní uměle vytvořený obraz myslivců a myslivosti.

3.18.1 Práce s dětmi a mládeží

Myslivecké spolky a organizace pořádají dny pro děti, mládež i celé rodiny spojené hravým způsobem s osvětou. Myslivci zakládají a vedou zájmové kroužky pro děti a mládež. Přednášejí o zvěři a jejím prostředí nejenom ve školách. Mezi novodobé tradice jistě patří i celostátní soutěž kroužků „O zlatou srnčí trofej“ (Tripes 2012) pořádaná od roku 1970. Soutěž je určena pro děti a mládež, které mají zájem o myslivost, přírodu a její ochranu. Soutěž se skládá z vědomostního testu a praktické poznávací stezky (zaměřených na znalosti a dovednosti v oblasti

zoologie, myslivosti, botaniky, kynologie, ekologie, orientace v přírodě, střelbě ze vzduchovky a první pomoci).

3.18.2 Červen měsíc myslivosti a ochrany myslivosti

Tato tradice byla založena v roce 1959 Československou mysliveckou jednotou (Hromas et al. 2008). Dnes je dále podporována Českomoravskou mysliveckou jednotou. Již název vypovídá o hlavním cíli, který naplňuje tuto tradici. Červen nebyl vybrán náhodně- je to měsíc krátkých nocí, bujné vegetace a především nového života. Přestože myslivecká osvěta probíhá během celého roku, tak právě v červnu je aktivita myslivců v tomto směru nejhorlivější. Koná se množství nejrůznějších akcí pro širokou veřejnost. Myslivci upozorňují a ukazují nejenom bohatou a různorodou mysliveckou tradici, ale i na problematiku spojenou s potřebou péče o zvěř a ochranou životního prostředí.

3.18.3 Bály a taneční zábavy

Místy je myslivecký ples jediným kulturním zážitkem taneční sezóny. Hlavně na venkově jsou tradičně myslivci organizátory společenského života. Myslivecké plesy jsou samostatným kulturním fenoménem- jsou všeobecně oblíbené, mají dobrou návštěvnost. A to nejenom díky oblíbené tombole, ale i bohatému doprovodnému programu. Většina bálů a jiných tanečních zábav je podpořena ukázkami trubačského umění, zpěvem a praktickými ukázkami mysliveckých tradic.

4 Metodika

V rámci vybrané literatury byly zpracovány rešerše. Knihy zpracovávající téma myslivosti a mysliveckých tradic v České Republice a Rakousku byly postupně nashromážděny z mnoha různých dostupných zdrojů (vlastní knihy, Vědecká knihovna v Českých Budějovicích, Univerzitní knihovna ve Vídni, Zemská knihovna v St. Pöltenu, knihy zapůjčené od přátel z Čech i Rakouska). Tyto knihy byly pročitány, poznámkovány a zpracovávány v jednotlivé rešerše. Na základě nasbíraných a zpracovaných dat byl sestaven kompaktní text v podobě rešerše na téma mysliveckých tradic, který je nosným článkem celé této práce.

5 Výsledky- dnešní tradice

Myslivecké tradice se v České republice a Rakousku (až na některé krajové výjimky) příliš neliší. Tato skutečnost by se dala přičíst historickému vývoji a s ním spojené politicko- kulturní situaci v rámci Rakouské monarchie a později Rakousko- Uherské monarchie. Všeobecně by se dalo říci, že díky vládě silných panovnických rodů a jejich vzájemnému úzkému propojení vznikla dlouhodobě ve střední Evropě velmi podobná kultura a tradice, které se zakořenily dostatečně na to, aby byla dodnes v celé střední Evropě patrná.

Pokud se mohu pozastavit a zamyslet nad mysliveckou etikou, pak nenajdu žádný patrný rozdíl v přístupu českých a rakouských myslivců. Z literatury jasně vyplývá, že teoretický základ je téměř identický. U etiky více než kdekoliv jinde se projevuje přístup jedince, který nelze všeobecně vztáhnout na všechny myslivce nebo dokonce na národ. Teoretické hodnoty jsou nastaveny v České republice stejně jako v Rakousku. Etika staví své hodnoty na osobnosti myslivce, přístupu ke zvěři, přírodě, myslivosti a jejím tradicím.

Myslivecká mluva je jedinečnou tradicí. Český jazyk propůjčil české myslivecké mluvě malebnost. Němčina se nezdá podobně malebná, ale německá myslivecká mluva je rozsahem, používáním, množstvím slovní zásoby a svou jedinečností české myslivecké mluvě velmi blízká. Jak už to je i v běžném používání němčiny, v Rakousku se i v myslivecké mluvě setkáváme s jedinečnými výrazy, které jsou krajově omezeny. Mohlo by se tedy zdát, že česká myslivecká mluva tvoří jednotný celek, kdežto rakouská myslivecká mluva je více krajově podmíněna. Rovněž je jasně citelný rozdílný přístup k používání myslivecké mluvy v souvislosti s „ne-mysliveckou“ společností. Zatímco je toto téma v české literatuře přecházeno, rakouští autoři kladou velký důraz na společenské cítění a všeobecně doporučují v používání myslivecké mluvy slevit na úkor tradice v zájmu „dobrého“ dojmu ostatního obyvatelstva. Pokud podobný přístup vede k vylepšení vztahů mezi myslivci a širokou společností, stojí za uvážení slevit z dodržování tradic? Na druhou stranu je opět jasně vidět na pojetí pozdravu, že se rakouská myslivecká společnost vymezuje. Čeští myslivci v případě pozdravu nedělají rozdíly mezi myslivci a „ne-myslivci“.

V případě myslivecké latiny se autoři bez rozdílu národnosti shodují, že se nejedná o žádné lhaní, ale že slouží výhradně k pobavení. Nonverbální příklady myslivecké latiny jsou hlavně vycpaniny „nadpřirozených zvířat“. Ty jsou doménou rakouských myslivců. Zatímco se čeští myslivci omezují na zajíce s parůžky, rakouští latináři popustily uzdy fantazii a lze obdivovat i další neuvěřitelně zajímavé výtvoř- fantazii se v tomto případě meze nekladou.

Mezi další tradici spojenou s mluveným i psaným slovem se dá zařadit velké množství rozličných loveckých pokřiků a průpovědek, pověr, pověstí, přísloví a pranostik s mysliveckou tematikou. Lovecké pokřiky, které se nám zachovaly v prakticky nezměněné podobě až do dneška, jsou v obou zemích identické. O jejich používání se lze dočíst akorát to, že se využívají i dnes a to v nepřehledném terénu. Ostatní výše zmiňované se liší ve své konečné podobě, kterou ovlivňuje povaha řeči a s ní spojené použití ve vyjádření, ale podstata je stejná. V České republice stejně jako v Rakousku se setkáváme s hojným množstvím těchto praktických spojení myslivosti a lidové kultury.

Mohlo by se zdát, že v dnešní době mobilní komunikace bude nonverbální dorozumívání myslivců spíš na ústupu. Mobilní telefony, GPS a ostatní vymoženosti jsou i v myslivosti používané, usnadňují dorozumívání, ulehčují myslivcům v jistém ohledu život, ale nikdy zcela nemohou nahradit tradiční dorozumívací prostředky. Úlomky jsou již svou podstatou nenahraditelné. Je k zamyšlení, proč jsou všeobecně v Rakousku více používané tzv. stavovské úlomky. U nás se s užíváním stavovských úloмок setkáváme téměř výhradně v souvislosti s pohřby. U zbylých úloмок je používání identické. Zálomky jako forma tradiční myslivecké komunikace jsou mnohem více postiženy nástupem moderních komunikačních technologií. To vyplývá z možnosti si například místo schůzky jednoduše domluvit telefonem. V takovém případě je používání zálomků omezeno rozsahem pokrytí mobilní sítě. V rozlehlých lesích či v horách se zálomky používají v plném rozsahu dodnes. Rakouská literatura popisuje mimo zálomky i používání značek vyrytých na stabilních místech a kamenů- jedná se opět spíše o horské oblasti, kde jiná forma komunikace je nemožná. V běžných případech se zálomky používají při společných lovech (například k označení štontů) nebo při individuálních lovech (například k označení nástřelu nebo směru odskočení zvěře).

Všeobecně lze tedy říci, že je používání nonverbální komunikace ve formě záloмок v České republice i v Rakousku na ústupu s výjimkou míst, kde jiná není možná.

Víra je součástí vnitřního světa každého z nás, ale stejně tak je tradiční součástí myslivosti. Celý myslivecký rok je protkán významnými daty, které se shodují se svátky v křesťanském kalendáři. Vrcholem pak jsou oslavy spojené se svátky mysliveckých patronů. V posledních letech se i v České republice stále více setkáváme se zakončením oslav svátků patronů myslivosti svátečně pojatou mší. Toto je v Rakousku jako silně katolicky orientované zemi naprosto běžné. V obou zemích se setkáváme s místy vystavěnými myslivci, která jsou zasvěcena patronům myslivosti, s vypoďobněniami jelenů s křížem mezi parohy, oltářiky,...

Myslivecký rok začíná 1. dubna a končí 31. března- toto je stejné jak v České republice, tak i v Rakousku. I ostatní významná data jsou stejná. Rozdíl je především v dodržování církevních svátků. Rakušané jako katolíci jsou v tomto ohledu mnohem důslednější. Výjimku tvoří snad jen lov vysoké nebo kamzíku v alpských oblastech na Dušičky- v tomto případě se ale jedná o krajevou odlišnost. Podobné je to i se Štědrým dnem- i zde nejnáze platí: „jiný kraj, jiný mrav“, takže je pouze vlivem oblastní kultury, jak se oslaví tento a to i v rámci jedné země.

Hudba jako součást českých i rakouských mysliveckých tradic má ohromné množství společných prvků. Což je dozajista tím, že za zakladatele této tradice je v obou zemích považován hrabě František Antonín Špork. Právě on zprostředkoval šíření trubení jako doprovodu lovu z Francie do Čech a odtud se dále tato tradice šířila do Rakouska. V České Republice se obliba této tradice stále více rozmáhá, vznikají trubačské skupiny a spolky, konají se každoročně hojně navštěvované kurzy,... Stejně tak je tato tradice oblíbená v Rakousku. Právě hudba získává v dnešní době čím dál víc příznivců a to nejenom z řad myslivců, ale i široké veřejnosti, jelikož je jednou z mysliveckých tradic, která je nejnáze přístupná.

Jak už bylo řečeno a napsáno výše je symbolika pravé a levé ruky ve společnosti všeobecně (a snad o to víc v tradičně založené myslivecké společnosti) natolik zakořeněná, že v tomto ohledu neexistují žádné rozdíly mezi českou a rakouskou mysliveckou společností.

Ošacení je v České republice a Rakousku diametrálně odlišné. Ne v potřebách a s nimi spojenými nároky na praktickou stránku ošacení, ale v ovlivnění šatů

kulturními vlivy. Česká móda inklinuje spíše k typu společenského ošacení ve stylu uniformy. Rakouská móda je silně ovlivněná krajobnou lidovou kulturou. Tyto vlivy se pak odrážejí i v tradičním mysliveckém oděvu. V dnešní době nad krajobnými zvyky začíná převažovat vliv tzv.: „Trachten Mode“, což je moderní módní styl, který vychází z krojů. Klobouk je jedním ze symbolů myslivosti. Tvoří neodmyslitelnou součást oděvu myslivců v České republice i Rakousku. Dokonce se lze setkat s rozdílným vnímáním zimní čepice. Zatímco s touto praktickou pokrývkou hlavy nemá žádný český autor problém, lze se v rakouské literatuře dočíst, že je nemyslitelné nosit jinou pokrývkou hlavy, než je klobouk.

Lovy individuální jsou ze všeho nejvíce zasaženy etikou jednotlivce. Základní principy a s ním spojené jednání je stejné. Předávání úlomků, projev úcty ulovené zvěři, praktické úkony spojené s prvotním ošetřením zvěře (pokud pomineme rozdílné návrhy na postup otevírání břišní dutiny) jsou stejné. Snad jen v transportu zvěřiny lze cítit jistý rozdíl, který se projevuje viditelností kusu. V České republice se kromě dodržování hygienických zásad s transportem (hlavně spárkaté) zvěře pojí i tradice umožnit zvěři „poslední rozloučení“ s honitbou. V Rakousku se s transportem spojuje tradice „otevřenosti- viditelnosti“, což naznačuje, že daný kus byl myslivecky uloven nikoliv upytlačen.

Společné lovy jsou pro myslivce stejnou měrou součástí myslivosti a stejnou měrou společenskou událostí. Organizace je velmi obdobná, ne-li totožná. Pokud se najdou malé odchylky, pak se jedná o individuální změny. Nástupy, průběh společných lovů i ukončení jsou stejné. Platí všeobecná pravidla, troubí se stejné kusy (rozdíl je v hudebním základu jednotlivých kusů, nikoliv v jejich použití),...

Poslední leč a její součásti jsou velmi oblíbenou tradicí. Rozdíl, který mě zaujal, byl ve společenském rozměru této události. Zatímco v České republice poslední leč plynule navazuje na společný lov a zúčastnění se po lovu upraví v rámci nabízených možností, v Rakousku může být poslední leč pořádána v ten samý den, ale s časovým posunem (například večer). S tím souvisí i oblečení a upravenost hostů. Zatímco v České republice patří k samozřejmosti, že se poslední leče účastníme v oblečení, ve kterém jsme se účastnili předchozího lovu (pouze se upravíme, opláchneme, popřípadě přezujeme z terénní obuvi), je v případě pořádání poslední leče v podvečer v domě hostitele ukázkou slušného vychování přijít převlečen ve

společenském oděvu. Přípitky jako součást poslední leče jsou ryze rakouskou tradicí. Volba krále je v Rakousku spornou záležitostí- mnoho autorů se o této tradici vyjadřuje jako o nepůvodní německé tradici, jiní ji přijímají jako rakouskou tradici a volba vypadá a probíhá stejně jako v České republice.

Přijímání mezi myslivce a pasování na lovce jednotlivých druhů zvěře se v teoretickém základu a s ním spojeným provedení prakticky neliší.

Myslivecké dovednosti jsou spojeny především s praxí. Zručnost a jistotu v počínání s uloveným kusem zvěře v tomto případě více ovlivňuje zkušenost a zručnost myslivce než tradice, i když i ta má své nezastupitelné místo. V rakouské literatuře se lze dočíst, že je starým zvykem zvěř stahovat a rušit na zemi položenou na ratolestech, nikoliv na stole či ve visu. Černá se stahuje nožem, ostatní zvěř pak rukou- nůž je jen pomocným nástrojem. Ovšem myslím, že nejen čeští myslivci v tomto případě proti práci ve visu nic nemají- přece jenom je to v jistém ohledu praktičtější a hygieničtější.

Pokud se jedná o spojení myslivosti s rodinným životem myslivce, je až na podiv jak málo je napsáno o oslavách životních jubileí, svateb a křtin. Literatura se více zaměřuje na popis posledního rozloučení s myslivcem. Pohřby a jejich průběh jsou v literatuře popsány podrobně. Je nutno podotknout, že se popisy se v české i rakouské literatuře velmi podobají. Pokud se najdou rozdíly, pak nejsou nikterak důležité nebo se jedná o krajové výjimečnosti. Jed tedy více než zřejmé, že je při účasti na pohřbu vhodné se předem informovat o průběhu a přizpůsobit se místním zvyklostem, ať se již podobné smutné události účastníme v České Republice, Rakousku nebo jiné zemi.

Myslivci v Rakousku podobně jako v České republice zakládají nové tradice, ať už se jedná o práci s dětmi a mládeží, myslivecké slavnosti, koncerty, bály... Je jasně cítit, že myslivci jsou v obou zemích aktivní a podílí se na kulturním životě široké společnosti. Myslivci v České Republice pak svou aktivitu soustředí asi o něco víc na mladé lidi, rodiny a akce spojené s propagací myslivosti a přírody. V Rakousku je více akcí, které můžeme řadit k novodobým tradicím, spojeno s hudbou, myslivostí a církevním životem.

6 Závěr

Cílem této práce bylo především zjistit a porovnat rozdíly v mysliveckých tradicích v České republice a Rakousku. Prvním výrazným rozdílem vyplývajícím z prostudované literatury je „jednotnost“ české myslivosti. Rakouská myslivost a myslivecké tradice jsou mnohem více segmentované podle jednotlivých spolkových zemích, což se například odráží i v rozdílech v myslivecké mluvě, kde se pro označení barvy používá hned několik slov dle místní tradice: *Schweiß*, *Farbe* či *Fasch*. Rozdíl je rovněž patrný v používání pozdravu, kdy rakouští myslivci vylišují myslivce od zbytku společnosti. V nonverbální části myslivecké latiny jasně vedou rakouští myslivci- zajímavé je nejenom provedení „nadpřirozených zvířat“, ale i jejich množství. Kromě zajíce s parůžky (a jeho různých variant) se lze setkat ještě s divočákem s parůžky, kombinacemi ptactva v podobě „*Vogel-Scherz*“ (tělo + hlava) nebo tzv. „Vzácnosti z ostrova Jawa“. V případě užívání úlomků je největší rozdíl patrný v druhu dřeviny potažmo použité rostliny na úlomek. V oblastech Rakouska, kde nejsou vhodné dřeviny k mání, se z potřeby postupně vyvinula tradice používání jiných rostlin, jako je například rákosina nebo svazek jarních bylin. V Korutanech se na společných lovech dokonce jako úlomek nosí kytička složená z karafiátu, závojičku a listu pelargónie. Ještě se patří pozastavit nad nošením stavovského úlomku, který je ve většině Rakouska nošen na mnohé společenské akce automaticky, zatímco u nás se nosí především na pohřeb. Nonverbální komunikace v podobě záloмок je stejná, ale v německy psané literatuře se lze dočíst ještě o značkách vyrytých do skály nebo kmene stromu, tzv. „*Jägerzinken*“. V horských oblastech (hlavně nad hranicí lesa) jsou používány podobně jako záloмки tzv. „*Tauben*“ nebo „*Steinmandl*“, což jsou kameny umístěny tak, aby zasvěceným sdělily určitou informaci. V české literatuře se pak lze podobně dočíst o značkách nebo kůlcích, které jsou umístěny a upozorňují na další informaci nebo například na konkrétní na první pohled nepatrné místo. Myslivecký rok je protkán významnými dny, které se vycházejí z křesťanských svátků. Poněkud zarážející se může jevit, že v Rakousku jako katolicky orientované zemi se v některých alpských oblastech pořádá 2. listopadu lov na vysokou nebo kamzíky. Ošacení, které v české republice inklinuje spíše ve svém střihu ke společenskému obleku, je v Rakousku silně ovlivněno krajovou lidovou módou

(relativně dobře se dá na první pohled posoudit, z které části Rakouska myslivec pochází, jen na základě oblečení). Zatímco v zimě čeští myslivci vymění klobouk za zimní čepici, rakouští myslivci povětšinou zůstávají věrní klobouku. Rakouskou tradicí jsou i nádherné šnětky, které zdobí leckterý myslivecký klobouk. V zacházení s ulovenou zvěří nejsou větší rozdíly až na rozdílný přístup k transportu. Zatímco v České republice je kladen důraz na možnost kusu „rozloučit se s honitbou“, v Rakousku se dodržuje „otevřenost“ transportu, což podtrhuje skutečnost, že zvěř byla ulovena řádně a nikoliv upytlačena. Pokud je po společném lovu naplánovaná poslední leč, pak v České republice plynule navazuje na společný lov. V Rakousku může nastat i situace, kdy se poslední leč koná s časovým odstupem, například až večer. V takovém případě je nutné, aby se myslivci upravili a účastnili se poslední leče ve společenském oděvu. Myslivci v Rakousku stejně jako v České republice jsou zakladateli mnohých novodobých tradic. Rakouské novodobé tradice jsou více spojeny s hudbou a církevním životem.

7 Seznam použité literatury

ADAM, Adolf. *Ethik der Jagd*. 2. vydání. Paderborn: Bonifatius, 1996. ISBN 3-87088-880-6.

BÖHM, Eduard. Jagdliches Brauchtum in Österreich. In: *Jagd in Österreich*. Wien- München- Zürich: Herbert St. Furlinger, 1964, s. 475- 483.

Deutscher Jagdschutzverband e. V. *Die Jagdsignale*. 9. aktualizované vydání. Stuttgart: Franckh- Kosmos Verlag- GmbH und Co., 2011. s. 62. ISBN 978- 3- 440- 12798- 8.

EILERS, Konrad. Weidmannssprache und jagdliches Spruchgut. In: *Wild und Weidwerk der Welt*. Wien: Marathon- Edition, Herbert St. Furlinger, 1955.

FINK et al. *Jägerbrauch*, Wien: Österreichische Jagd- und Fischerei- Verlag, 1994. ISBN 3- 85208- 002-9.

FREVERT, Walter. *Jagdliches Brauchtum und Jägersprache*. 12. vydání. Stuttgart: Franckh- Kosmos Verlags- GmbH & Co. KG., 2011. s. 264. ISBN 978- 3- 4040- 12791- 9.

FUCHS, Gilbert. *Steirischer Jägerbrauch: Zum steirischen Erzherzog- Johann- Gedenkjahr 1959*. Graz: Steirischer Jagdschutzverein, 1959. s. 138.

GALLER, Werner, Jagd in der Volkskunst. In: *Jagd eins und jetzt*. Wien: Amt der Niederösterreichischen Landesregierung, 1978, s. 85- 89.

GEROLD, Anton. Weidmännische Bräuche. In: *Wild und Weidwerk der Welt*. Wien: Marathon- Edition, Herbert St. Furlinger, 1955.

HAGER, Engelbert; KISLINGER, Karl. *Jägerbrauch: Jagdliches Brauchtum, Jagdsignale, Jägerlieder*. 3. nově přepracované a doplněné vydání. Wien: Österreichischer Jagd- und Fischerei- Verlag des N.- Ö. Landesjagdverbandes, 1981. s. 256.

HANÁK, Jiří. *Historie českého puškařství a zdroje mysliveckých tradic*. 1. vydání. Velké Bílovice: Nakladatelství TeMi CZ, s.r.o., 2011. s. 160. ISBN 978- 80- 87156-64-3.

HEBENSTREIT, Benedikt. *Jagdliches Brauchtum in Vergangenheit und Gegenwart*. Wien: Hubertus Verlag, 1977. s. 94. ISBN 3- 85370- 065- 9.

HOFFMANN, Peter. Bemerkungen über das jagdliche Brauchtum. In: *Jagd eins und jetzt*. Wien: Amt der Niederösterreichischen Landesregierung, 1978, s. 183-188.

HORNECK, Heribert. *Jagd in der Zeit: Überblick und Deutung; 25 Jahre österreichische Jagdgeschichte*. Gratz a Stuttgart: Leopold Stocker Verlag, 1971. s 194.

HROMAS, Josef et al. *Myslivost*. Písek: Matice lesnická, s.r.o., 2008. s. 559. ISBN 978- 80- 86271- 00- 2.

JAVŮREK Jaromír. *Lovecké praktikum*. 1. vydání. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1973. s. 182.

KNAUS, Werner. Das Gamswild: Gamsjagd und Brauchtum. In: *Jagd in Österreich*. Wien- München- Zürich: Herbert St. Furlinger, 1964, s. 147- 148.

KOVAŘÍK, Jaromír. *Etika v myslivosti*. 1. vydání. Praha: Druckvo, spol. s.r.o., 2008a. s. 92. ISBN 978- 80- 904056- 3- 9.

KOVAŘÍK, Jaromír. *Myslivočké ceremoniály*. 2. vydání. Praha: Druckvo, spol. s.r.o., 2012a. s. 93. ISBN 978- 80 904417- 8- 1.

KOVAŘÍK, Jaromír. *Myslivost a její tradice*. 5. vydání. Praha: Druckvo, spol. s.r.o., 2012b. s. 127. ISBN 978- 80- 87668- 00-9.

KOVAŘÍK, Jaromír. *Myslivost v zrcadle pověr*. 1. vydání. Praha: Druckvo, spol. s.r.o., 2009. s. 181. ISBN 978- 80- 904056- 5- 3.

KOVAŘÍK, Jaromír. *O patronech myslivosti a jiných světcích*. 1. vydání. Praha: Druckvo, spol. s.r.o., 2011. s. 135. ISBN 978- 80- 904- 4173- 6.

KOVAŘÍK, Jaromír. *Zvěř, lov, myslivost v naší heraldice a filatelii*. 1. vydání. Praha: Druckvo, spol. s.r.o., 2008b. s. 119. ISBN 978- 80- 904056- 2- 2.

MAGOMETSCHNIGG, Walter. *Jagdkultur: Weidgerechtigkeit, Kunst & Brauchtum*. vydání.Gratz: Leopold Stocker Verlag, 2008. s. 160. ISBN 978- 3- 7020- 1179- 6.

MARTAN, Petr; HOLEČEK, Jaroslav; PODOLÁK, Jan. *Jihočeské halali*. 1. vydání. České Budějovice: Jihočeské nakladatelství Růže, 1991. s.191. ISBN 80- 7016- 048- 9.

MAYER, J. Myslivecké zvyky a obyčeje. In: *Soubor přednášek myslivecké školy*. Praha: Zemský svaz České myslivecké jednoty pro zemi Českou, 1941. s. 210- 227.

MUSULIN, Janko; DOBSCOVA, Friedrich. *Das grosse Buch der Jagd in Österreich*. 1. vydání. Wien- München- Zürich- Innsbruck:Verleg Gritz Molden, 1977, s. 271. ISBN 3- 217- 00805- 7.

PAUL, Ernst. Jagd und Musik. In: *Jagd eins und jetzt*. Wien: Amt der Niederösterreichischen Landesregierung, 1978, s. 71- 83.

PETR, Bohuslav; RAMEŠ Václav; PETR Jindřich. *Schwarzerberské lovecké bratrstvo: Myslivecké bratrstvo sv. Eustacha v Hluboké nad Vltavou*. 1. vydání. Praha: JUDr. Karel Havlíček- Havlíček Brain Team, 2013. s. 148. ISBN 978- 80- 87109- 32-8.

R. V. Jagdhumor und Jägerlatein. In: *Wild und Weidwerk der Welt*. Wien: Marathon- Edition, Herbert St. Furlinger, 1955.

RAKUŠAN, Ctirad. *Myslivecká mluva: Texty, slovník*. 1. vydání. Praha Druckvo, spol. s.r.o., 2007. s. 182. ISBN 978- 80- 254- 0375- 4.

REITERER, Monika Elisabeth. *Ärgernis Jagd?: Ursachen- Vorurteile- Fakten*. Gratz- Stuttgart: Leopold Stocker Verlag, 2001. s. 280. ISBN 3- 7020- 0908- 6.

SEKERA, Jiří. *Česká myslivecká mluva*. 1. vydání. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1972. s. 165.

STINGLWAGNER, Gerhard K. F.; HASEDER, Ilse E. *Das Große Kosmos Jagdlexikon*. Zvláštní vydání. Stuttgart: Franckh- Kosmos Verlags- GmbH & Co. KG, 2010, s. 822. ISBN978- 3- 440- 12309-6.

ŠIMAN, Karel. *Česká mluva myslivecká*. 1. vydání. Brno: Československá myslivecká jednota, 1946. s. 210.

TRIPES, Oldřich. *Tradice a zvyky české myslivosti*. 1. vydání. Praha: Myslivost, s.r.o., 2012. s. 62. ISBN 978- 80- 905371- 1- 8.

VACH, Milan; KOVAŘÍK, Jaromír. *Myslivecké zvyky a tradice*. Praha: Státní zemědělské nakladatelství. Prah 1973. s. 149.

VELTHUYSEN, Hermann. Vor und nach dem Schuss. In: *Wild und Weidwerk der Welt*. Wien: Marathon- Edition, Herbert St. Furlinger, 1955.

WAGNER, Hans, *Jägerbrauch: Dessen Wiege, Wesen, Wert und Wandel*. Wien: Österreichische Jagd- und Fischerei- Verlag, 1957, s. 124.